

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
_____ Оксана ГОЛЮК
«___» _____ 20__ р.

**«ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Початкова
освіта»
Лагоша Ганна Олександрівна
Науковий керівник:
М. М. Нетреба, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та освіти МДУ

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Мотивація учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема	8
1.2. Специфіка формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку.....	24
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІ	35
2.1. Стан сформованості мотивації до навчання у молодших школярів (за результатами констатувального експерименту)	35
2.2. Психолого-педагогічний інструментарій у формуванні мотивації до навчання у молодших школярів.....	41
2.3. Методичні рекомендації формування мотивації до навчання у молодших школярів	56
Висновки до розділу 2.....	61
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному освітньому просторі України, що перебуває на етапі трансформації та модернізації, формування мотивації до навчання у молодших школярів є однією з ключових проблем. Ця проблема безпосередньо пов'язана з реалізацією концепції Нової української школи (НУШ), яка ставить за мету розвиток вмотивованої, компетентної особистості. Важливість цього питання підкреслюється в державних документах, зокрема, в Законі України «Про освіту» (2017 р.) [47], Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) [8], Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.) [33], Концепція «Нова українська школа» [3, с. 10]. Вони надають вчителям роз'яснення щодо особливостей роботи з учнями 1-4 класу.

Зокрема, у «Пораднику для вчителя НУШ» зазначається, що «найцінніший результат початкової освіти в особистісному просторі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень / учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином / громадянкою України» [1].

Початкова школа відіграє важливу роль у формуванні навчальної мотивації, оскільки саме на цьому етапі закладається фундамент для подальшого успішного освітнього процесу. НУШ орієнтована на розвиток особистісно значущого ставлення до навчання, надаючи дітям можливість не лише здобувати знання, а й формувати потребу у постійному саморозвитку. У цьому контексті роль мотивації не може бути переоцінена, адже саме вона визначає готовність дитини до навчання, її інтерес до предметів та бажання вдосконалювати свої навички.

Питанням мотивації навчання приділяли увагу багато дослідників як в Україні, так і за її межами. Серед вітчизняних науковців, які досліджували психологічні основи мотивації молодших школярів, варто відзначити праці О. Скрипченко, Н. Бібік, О. Кочарян, В. Казьмін, В. Заєць, М. Савчин, М. Варій,

О. Малихіна, О. Шукалова, Ю. Приходько, С. Занюк, І. Чорней, С. Лала, М. Козігора, О. Листопад також зробили вагомий внесок у розуміння механізмів мотивації. В їхніх роботах мотивація до навчання розглядається як один з основних регуляторів поведінки учнів, що забезпечує ефективність навчального процесу і сприяє розвитку особистості.

Низький рівень мотивації до навчання є однією з головних причин зниження інтересу до школи, особливо в молодшому шкільному віці. Важливе створення позитивного навчального середовища, яке враховує індивідуальні особливості дітей і сприятиме розвитку їхньої пізнавальної активності. Для забезпечення ефективного формування мотивації важливо враховувати психолого-педагогічні особливості учнів початкової школи та впроваджувати інноваційні методи навчання, що відповідають віковим потребам і сучасним освітнім стандартам.

Таким чином, актуальність дослідження проблеми формування мотивації до навчання у молодших школярів обумовлена необхідністю реалізації вимог НУШ, а також викликами сучасного інформаційного суспільства. Вивчення цієї проблеми дозволяє розробити методичні рекомендації, які сприятимуть створенню мотиваційно збагаченого навчального середовища, забезпечать якісне засвоєння знань та сприятимуть розвитку вмотивованої, компетентної особистості.

Об'єкт дослідження – процес формування мотивації до навчання у молодших школярів у початковій школі.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови та методичні підходи, що сприяють формуванню та підтримці навчальної мотивації у молодших школярів в освітньому процесі, відповідно до концепції НУШ.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування мотивації до навчання у молодших школярів в освітньому процесі, відповідно до вимог концепції НУШ, а також розробити методичні рекомендації для підвищення навчальної мотивації учнів початкової школи.

Відповідно до мети, предмету дослідження було визначено такі **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз дослідження проблеми мотивації навчальної діяльності молодших школярів, розглянути її структуру та особливості як психолого-педагогічної проблеми.

2. Дослідити специфіку формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку, виділити фактори, що впливають на її розвиток та підтримку.

3. Вивчити стан сформованості мотивації до навчання у молодших школярів на основі констатувального експерименту.

4. Визначити та обґрунтувати психолого-педагогічний інструментарій, ефективний для розвитку мотивації до навчання у початкових класах.

5. Розробити методичні рекомендації щодо створення навчального середовища, що сприяє підвищенню мотивації до навчання у дітей відповідно до стандартів та цілей НУШ.

Експериментальна база. Дослідження відбувалося на базі Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів №10 Маріупольської міської ради Донецької області», в ньому взяли участь 30 учнів 2-а класу та 16 учнів 2-б класу (всього 46).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів:

1. Теоретичні методи:

○ *Аналіз та узагальнення* психолого-педагогічної літератури для визначення мотивації навчальної діяльності молодших школярів, розгляду її структуру та особливості як психолого-педагогічної проблеми.

○ *Індукція та дедукція* для побудови логічної структури дослідження та формулювання висновків щодо психолого-педагогічних умов формування мотивації у молодших школярів.

○ *Порівняння та систематизація* для виявлення особливостей мотиваційних процесів у різних вікових групах молодших школярів.

○ *Моделювання* для розробки ефективних методичних рекомендацій щодо формування мотивації до навчання у молодших школярів у контексті НУШ.

2. Емпіричні методи:

○ *Педагогічне спостереження* за навчальною діяльністю молодших школярів для виявлення їхніх мотиваційних потреб та визначення рівня сформованості навчальної мотивації.

○ *Анкетування та тестування* для збору інформації щодо ставлення учнів до навчання, а також оцінки результатів констатувального експерименту.

○ *Педагогічний експеримент* (констатувальний) для визначення поточного стану мотивації до навчання у молодших школярів.

3. Методи математичної обробки результатів:

○ *Статистична обробка даних* для аналізу результатів експерименту, що дозволяє оцінити ефективність психолого-педагогічних умов та методичних рекомендацій для підвищення навчальної мотивації молодших школярів.

Практичне значення отриманих результатів. Практична значущість дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо ефективного формування мотивації до навчання у молодших школярів. Зокрема, запропоновані методичні підходи та педагогічні прийоми можуть бути використані педагогами в освітньому процесі для активізації навчальної мотивації відповідно до вимог концепції НУШ. Результати дослідження також можуть бути застосовані в освітній практиці для організації позанавчальної роботи з молодшими школярами, зокрема в інтерактивних формах занять, які сприяють розвитку пізнавального інтересу і стійкої мотивації до навчання.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано одна наукова стаття у фаховому виданні: «Специфіка формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку» (м. Київ, 2024 р.). Магістерські студії психолого-

педагогічного факультету Маріупольського державного університету. Випуск 2. 2024.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 76 сторінок, з яких основний текст становить 63 сторінок. Робота містить 3 таблиці та 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ

1.1. Мотивація учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема

З розвитком науки та суспільства мотивація набуває все більшого значення, оскільки саме вона забезпечує спрямованість і продуктивність діяльності особистості у різних сферах життя – навчанні, професійній діяльності, побуті, соціальній взаємодії.

Особливої ваги мотивація набуває в освітньому процесі, оскільки визначає рівень залученості учня, його активність у пізнавальній діяльності та бажання досягати високих результатів. В умовах сучасних соціальних змін стає дедалі важливішою потреба у формуванні особистості, здатної самостійно будувати життєві плани, брати на себе відповідальність і проявляти соціальну активність. Як зазначає Р. Стернберг, рівень мотивації є більш надійним показником успіху в навчальній діяльності, ніж рівень інтелекту [64].

Багатьом педагогам досі непросто знайти дієві способи для того, щоб спонукати дитину до самоосвіти і саморозвитку, допомогти їй усвідомити важливість навчання та прагнути до постійного вдосконалення. У молодшому шкільному віці, коли формуються основи навчальної мотивації, особлива роль належить учителю. Саме перший педагог має завдання сформувати у дітей позитивне ставлення до навчання, викликати інтерес до пізнання та прищепити прагнення до самовдосконалення протягом усього життя [50, с. 69].

З огляду на важливість мотивації для ефективної навчальної діяльності, слід детальніше розглянути базові поняття, пов'язані з мотиваційним процесом, такі як «мотив», «мотивація» та «мотивація навчання», їхню структуру, класифікацію, види та механізми формування.

У сучасній психолого-педагогічній літературі існує багато різних тлумачень терміна «мотив», що відображає різноманітність концептуальних підходів і вплив наукових шкіл на дослідження цього явища.

У психологічному словнику наводиться таке визначення мотиву: «Мотив – це внутрішня стійка психологічна причина поведінки або вчинку людини» [48, с. 147]. Водночас у педагогічних словниках це поняття тлумачиться по-різному:

- 1) «як *спонука* до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта;
- 2) як предметно спрямована *активність* певної сили;
- 3) як *предмет* (матеріальний або ідеальний), що спонукає і визначає вибір спрямованості дії;
- 4) як усвідомлена *причина*, що становить підґрунтя вибору дій і вчинків особистості» [6; 41].

Крім цього, трапляються інші інтерпретації поняття «мотив», такі як потреба, ціль (об'єкт задоволення потреби), стимул, намір, особистісні риси або стан. Особливу увагу варто звернути на погляди О. Столяренка [54, с. 129]. Він акцентував на тому, що мотив базується на таких компонентах, як потреба, ціль та стимул. Стимул науковець трактує як внутрішнє усвідомлення, що відображає готовність людини до активної діяльності. Основні динамічні характеристики поняття «мотив» включають стійкість (коли учень продовжує вчитися навіть за несприятливих умов, демонструючи високу продуктивність у схожих обставинах) та модальність (емоційне забарвлення, яке може бути як позитивним, так і негативним) [54, с. 130]. Окрім того, мотив розглядається і як процес формулювання, і як відчуття задоволеності [54, с. 129].

Як зазначає у своїй праці О.В. Малихіна, «всі зазначені психологічні феномени (потреба, ціль, намір, стан тощо) можуть впливати на формування конкретного мотиву, але жоден із них не може підмінити мотив у цілому, оскільки вони є лише його компонентами. Іншими словами, «мотив особистості – це і потреба, і ціль, і намір, і спонукування, і властивості особистості, що детермінують поведінку людини. У кожному конкретному

випадку може бути взятий як основа дії або вчинку різний набір компонентів, унаслідок чого «народжується» новий мотив» [30, с. 32].

На думку С. Канюка, мотив є «реальним спонуканням, яке змушує людину діяти у певній життєвій ситуації за визначених умов» [19]. Позицію вченого підтримує М. Заброцький, який вважає мотив внутрішньою рушійною силою, що стимулює людину до діяльності. Як зазначає автор, мотиви формуються на основі потреб, інтересів, потягів, емоцій, установок та ідеалів [13, с. 28].

Подібне визначення представлено у підручнику «Загальна психологія» під авторством С. Максименка, де мотив розглядається як «внутрішній рушій, що спонукає людину до діяльності» [28, с. 308].

Звертаючись до розуміння мотиву як спонуку, що змушує людину діяти за певних умов, В. Зайчук, В. Клименко, С. Максименко та В. Соловієнко пов'язують мотив із потребами, зазначаючи, що останні стають внутрішніми спонуканнями до дії. Вони наголошують, що мотиви є результатом усвідомлення людиною власних потреб і проявляються у реальних прагненнях їх задовольнити [28, с. 89-90].

За твердженням М. Савчин і Л. Василенко, мотиви виступають рушійними силами розвитку дитини. Науковці розглядають їх як «розходження між новими потребами, цілями, прагненнями особистості й досягнутим рівнем опанування засобами, необхідними для задоволення цих потреб» [52, с. 62].

Загалом, поняття «мотив» неоднозначне, що підтверджується різноманітними трактуваннями цього терміну в науковій літературі. Більшість дослідників визначають мотив як потреби, потяги, спонуки або схильності.

Водночас мотив інтерпретується через різні аспекти:

- уявлення, ідеї, відчуття та переживання;
- об'єкти зовнішнього світу;
- психічні процеси, стани та властивості особистості;
- установки;

- умови існування [21].

Аналіз підходів науковців до визначення сутності мотиву дозволяє дійти висновку, що *мотив є внутрішнім спонукальним фактором, який стимулює особистість до певної активності (діяльності, спілкування чи поведінки) та пов'язаний із задоволенням конкретної потреби* [37]. Мотивами можуть виступати ідеали, інтереси, прагнення, соціальні орієнтири чи цінності. Утім, усі ці чинники в кінцевому підсумку ґрунтуються на потребах особистості, які варіюються від базових, фізіологічних до більш високих, соціальних.

Класифікація мотивів. На сьогодні єдина загальноприйнята класифікація мотивів відсутня, що зумовлено множинністю підходів до їхнього визначення: «...класифікацій мотивів рівно стільки, скільки існує засад для їх класифікації» [38, с. 26].

Традиційне уявлення про мотиваційну сферу людини дозволяє виділити такі основні критерії, що є базовими для різних класифікацій мотивів:

- **характер участі в діяльності** – пізнавальні, знаннєві та реально діючі мотиви;
- **часовий аспект** – далека або близька мотивація;
- **соціальна значущість** – соціальні та вузькоособистісні мотиви;
- **фактори впливу** – мотиви, пов'язані із самою діяльністю, або з чинниками поза її межами;
- **вид діяльності** – мотиви спілкування, гри, навчання чи професійної діяльності;
- **характер спілкування** – ділові або емоційні мотиви [7].

Традиційно в психології поняття «**мотивація**» розглядається як ширше за поняття «мотив». Мотив відрізняється від мотивації тим, що належить суб'єкту поведінки й становить собою рушійну силу для реалізації певних дій.

Згідно з філософським енциклопедичним словником під редакцією В. Шинкарука, термін «мотивація» охоплює такі поняття, як «потреба», «спонукування», «схильність», «прагнення», «потяг» тощо [61, с. 432].

На сьогодні існує багато різних трактувань поняття мотивації:

- мотивація як сукупність чинників, що підтримують і спрямовують поведінку;
- мотивація як спонукання, що формує активність організму і визначає її спрямованість;
- мотивація - процес психічної регуляції конкретної діяльності;
- мотивація - механізм дії мотиву, що визначає виникнення, напрямок і способи здійснення діяльності;
- мотивація - сукупна система процесів, що відповідають за спонукання та активність;
- мотивація як сукупність мотивів;
- мотивація як процес утворення мотиву [2, с. 135].

М. Савчин і Л. Василенко визначають мотивацію як «суперечності, що виникають у житті людини і спонукають її до активної діяльності, спрямованої на їх розв'язання» [52, с. 64].

М. Заброцький трактує мотивацію як «сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її спрямованість та активність» [13, с. 28]. В рамках цього підходу він виокремлює два типи мотивації:

- **диспозиційну**, яка охоплює психологічні фактори, що визначають поведінку особистості;
- **ситуативну**, яка залежить від зовнішніх умов та обставин діяльності суб'єкта.

С. Гончаренко, український педагог, визначає мотивацію як «систему мотивів або стимулів, що спонукають людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [6, с. 217].

Л. Овсянецька розглядає мотивацію як рушійну силу поведінки людини, яка відіграє ключову роль у формуванні її сутності. Вона зазначає, що мотив є не лише спонуканням до дії, але й вагомою основою для її реалізації [35, с. 23].

Ю. Приходько та В. Юрченко розуміють мотивацію як сукупність причин психологічного характеру (систему мотивів), які визначають спрямованість і активність поведінки людини [46, с. 87].

С. Занюк описує мотивацію як процеси, засоби та методи, що стимулюють учнів до активної пізнавальної діяльності та ефективного засвоєння навчального матеріалу [15, с. 238].

У той же час психолог С.С. Занюк, аналізуючи структуру мотивації, зазначає, що «мотиви є відносно стійкими утвореннями особистості, однак мотивація включає не тільки мотиви, а й ситуативні фактори, такі як вплив різних людей, специфіку діяльності та особливості ситуації» [15, с. 85]. Інтенсивність актуальної мотивації складається із сили мотиву та інтенсивності ситуативних детермінант мотивації (вимог і впливу інших людей, складності завдань тощо) (рис. 1.1).

$$\begin{array}{l} \text{Мотиви (стійкі} \\ \text{особистісні утворення)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Ситуативні} \\ \text{фактори} \end{array} = \text{Актуальна мотивація}$$

Рис. 1.1. Структура мотивації

У підручнику «Загальна психологія» за редакцією М. Варія мотивація визначається як «мотивація – це сукупність спонукальних чинників, які визначають активність особистості. Це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні фактори, які спонукають поведінку людини» [3, с. 175].

Н. Руда трактує мотивацію як комплекс фізичних, поведінкових, інтелектуальних і психічних процесів, що забезпечують готовність особистості до дій у конкретних обставинах [49, с. 171].

Отже, аналізуючи підходи науковців ми розглядатимемо *мотивацію як сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які зумовлюють активність особистості, її спрямованість і стійкість у досягненні поставлених цілей. Це інтегративний процес, що охоплює мотиви, потреби, стимули, соціальні установки, а також ситуативні впливи. Мотивація слугує рушійною силою,*

яка визначає поведінку людини, її готовність до дії та здатність долати труднощі, спрямовану на задоволення потреб і реалізацію життєвих цілей.

У сучасних психологічних дослідженнях активно обговорюються види мотивації та їх характерні риси. Багато науковців виділяють такі основні типи мотивації:

1. Зовнішня мотивація.
2. Внутрішня мотивація.

Зовнішня мотивація визначається як «конструкт для описання детермінації поведінки в тих ситуаціях, коли фактори, які її ініціюють і регулюють, перебувають поза «Я» особистості чи поза поведінкою. Загальновизнаним у психології є положення про те, що зовнішня мотивація заснована, насамперед, на винагородах, заохоченнях, покараннях або інших видах зовнішньої стимуляції, які ініціюють і спрямовують бажану або гальмують небажану поведінку» [39, с. 114]. До зовнішніх мотивів можна віднести такі спонукання, пов'язані зі змістом, процесом і результатами навчальної діяльності:

- прагнення до самоствердження серед однолітків,
- виконання вимог педагогів,
- бажання уникнути покарань, зауважень чи осуду від учителів,
- почуття власної гідності,
- прагнення досягти високих оцінок,
- уникнення негативних оцінок і ставлень,
- небажання виглядати гірше за інших,
- прагнення здобути авторитет серед учителів і батьків,
- усвідомлення важливості навчання для майбутнього життя, успіху та кар'єри.

Внутрішня мотивація визначається як «конструкт для описання детермінації поведінки, коли фактори, які її ініціюють і регулюють, виникають зсередини особистісного «Я» та повністю перебувають усередині самої поведінки» [21, с. 74]. Внутрішні мотиви навчальної діяльності включають:

- прагнення розвивати та вдосконалювати власні здібності,
- задоволення від процесу навчання та отриманих нових знань, умінь і навичок..

Більш широким поняттям ніж поняття мотиву або мотивації є мотиваційна сфера особистості. Вона охоплює всю систему мотиваційних утворень людини, включаючи афективну і вольову сфери, а також переживання, пов'язані із задоволенням потреб. У той же час, межі між поняттями «мотивація» і «мотиваційна сфера» можуть бути досить розмитими. У широкому розумінні мотиваційну сферу або мотивацію розглядають як центральний елемент особистості, навколо якого формуються такі характеристики, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, домагання, емоції, вольові якості та інші соціально-психологічні аспекти [16, с. 7]. Формування мотиваційної сфери є важливим аспектом становлення особистості, що робить цей процес одним із ключових завдань педагогіки.

Освітній процес, спрямований на активне залучення учнів, потребує особливої уваги до мотивів, які стимулюють їхню діяльність, зокрема навчальну. **Мотивація навчання** є важливою складовою організації освітнього процесу, оскільки виступає рушійною силою у формуванні та розвитку особистості [36, с. 253].

Український науковець О. Киричук визначає мотивацію навчання як «систему природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог учителів, виконання домашніх завдань, подолання труднощів і розвитку здібностей» [20, с. 67].

С. Парфілова зазначає, що навчальна мотивація – це «узагальнена назва процесів, методів і засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності та активного засвоєння навчального матеріалу» [38, с. 59].

На думку О. Малихіної, мотивація навчання складається з численних динамічних спонук (потреб, змісту навчання, мотивів, цілей, емоцій, інтересів), які постійно змінюються та взаємодіють. Вона підкреслює, що

формування мотивації – це не просто посилення позитивного чи ослаблення негативного ставлення до навчання, а складний процес розвитку мотиваційної сфери, який включає виникнення нових, більш зрілих і навіть суперечливих взаємозв'язків між різними її елементами [29, с. 81].

М. Фіцула визначає навчальну мотивацію як ступінь підготовленості учнів до освітнього процесу, їхнє усвідомлення цілей навчання, бажання вчитися та відповідний рівень особистісного розвитку. Учений підкреслює, що «мотив навчання є внутрішнім чинником, який спонукає учня до освітньої діяльності, впливає на його ставлення до навчання та визначає якість отриманих знань». Вчений виокремлює дві основні групи мотивів навчально-пізнавальної діяльності:

1. **Пізнавальні мотиви**, пов'язані з процесом навчання, зокрема з потребою у розумовій діяльності, розширенням знань про навколишній світ, прагненням опанувати нові знання та навички.
2. **Соціальні мотиви**, які стосуються взаємовідносин дітей, формування значущих для особистості соціальних установок, прагнень і запитів, а також позиції учнів щодо навчання в школі [55, с. 45, 89].

О. Я. Савченко зазначає, що мотивація навчання, яка включає цілі, потреби та інтереси, є визначальним чинником у спрямуванні та організації пізнавального процесу, надаючи йому особистісного значення та спонукальної сили [51]. Для ефективного вибору методик і організації навчальної діяльності необхідно враховувати вікові особливості учнів, розуміти завдання і цілі мотивації, а також чітко розрізняти типи навчальної мотивації. Науковці класифікують мотивацію навчання на зовнішню і внутрішню (див. таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Порівняльна таблиця мотивації навчання

Зовнішня мотивація навчання	Внутрішня мотивація навчання
------------------------------------	-------------------------------------

Школяр бере участь у конкурсах, прагнучи винагороди чи похвали.	Позитивний вплив на вирішення творчих завдань, які не мають чіткого алгоритму дій.
Мотивований зовнішніми факторами, такими як обіцянка покупки від батьків чи високої оцінки від учителя.	Емоційне задоволення від виконання завдання.
Мало зацікавлений у саморозвитку, виконує короткотривалі доручення.	Виклик внутрішніх позитивних емоцій під час подолання труднощів.
Орієнтація на цінності, відчувають, що не зможуть впоратись з непередбачуваними ситуаціями.	Виклик внутрішньої мотивації учнів, новизною, непередбачуваним розвитком подій.
Учні потребують постійного матеріального заохочення, втрачають легко інтерес до навчання.	Суспільна значущість навчання. Готовність змінити свій статус, персональне бажання до саморозвитку.
Страх бути осудженим суспільством через неуспішність.	Професійні мотиви, для оволодіння навичок для освоєння майбутньої професії.

У психолого-педагогічній літературі відсутня єдина позиція щодо розуміння мотивації навчання та класифікації навчальних мотивів.

Аналізуючи специфіку мотивів навчальної діяльності учнів початкової школи, можна виокремити основні види мотивів, які визначають структуру мотивації до навчання. Визначають такі ключові мотиви:

- **Навчальні мотиви** мають безпосередній зв'язок із процесом навчальної діяльності. Вони демонструють орієнтацію школярів на засвоєння

нових знань та оволодіння навчальними вміннями. Ці мотиви характеризують прагнення учнів початкової школи до самоосвіти, саморозвитку та вдосконалення («ходжу до школи для отримання нових знань»).

- **Соціальні мотиви** охоплюють різні аспекти соціальних взаємин учня із середовищем і суспільством. Наприклад, це може бути прагнення старанно навчатися, щоб бути корисним для суспільства, розуміння значущості освіти для майбутнього життя, а також розвиток почуття відповідальності («я хочу в школу, тому що всі діти повинні вчитися, це необхідно і важливо»).

- **Позиційний мотив** пов'язаний із прагненням самоствердження, бажанням впливати на оточення, займати лідерське становище в колективі («я хочу в школу, бо там великі, а в дитячому садку маленькі, і мені куплять зошити, пенал і портфель»).

- **Мотив, орієнтований на оцінку**, проявляється у бажанні отримувати високі бали за навчання («я хочу в школу, бо там я буду отримувати тільки 12»).

- **Ігровий мотив** свідчить про ще недостатньо сформовану позицію школяра. Він виражається в бажанні відвідувати школу через можливість спілкуватися і грати з однолітками («я хочу в школу, бо там можна грати з друзями»).

- **Зовнішній мотив** виникає, коли певна діяльність виконується учнем через обов'язок або під тиском дорослих («я йду до школи, бо так сказала мама»).

Оціночні й позиційні мотиви мають соціальну природу і, разом із розумінням важливості освіти для суспільства, входять до групи широких соціальних мотивів.

Зовнішній та ігровий мотиви не мають прямого відношення до навчальної діяльності, однак вони можуть істотно впливати на поведінку учнів у шкільному середовищі.

Кожен із зазначених мотивів у певній мірі присутній у мотиваційній структурі учня молодшого шкільного віку, і всі вони впливають на

формування та характер його навчальної діяльності. При цьому ступінь вираженості та поєднання цих мотивів у кожної дитини є індивідуальним.

Розвиненість *навчальних і соціальних мотивів* у поєднанні з *оціночними мотивами* сприяє успішності учня. Натомість домінування ігрових мотивів, перенесених в неадекватну йому сферу навчальної діяльності, негативно позначається на засвоєнні знань. Вплив позиційних і зовнішніх мотивів на шкільну успішність є менш суттєвим [17, с. 5].

Дослідники підкреслюють, що саме навчальні мотиви досягають значного рівня розвитку в молодшому шкільному віці. Вони можуть проявлятися у формі інтересу, що здатен стати самостійним мотивом, спрямовуючи поведінку та активність дитини [15].

Мотиви навчання можна описати змістовими характеристиками:

1. Усвідомлення учнем особистої значущості навчання. У цьому контексті мотив виступає в ролі стимулу.

2. Реальна дія мотиву, тобто його вплив на навчальний процес і поведінку дитини. Якщо мотив має особисту важливість для учня, він зазвичай активізується та проявляється через ініціативність, активність і розгорнутість усіх елементів навчальної діяльності. Якщо мотив не впливає на навчання, його називають лише «знаним мотивом», часто сформованим під впливом дорослих – вчителів чи батьків.

3. Самостійність формування і прояву мотиву. Мотив може бути внутрішнім, коли виникає під час самостійної роботи, або зовнішнім, коли з'являється під впливом дорослих. Наприклад, мотив оволодіння новими знаннями може активізуватися тільки в спеціально створених умовах.

4. Роль мотиву в структурі мотивації. Кожен мотив може бути провідним чи другорядним. Для учнів важливо формувати зрілі соціальні й навчальні мотиви, такі як обов'язок, самоосвіта, самовиховання.

5. Рівень усвідомлення мотивів. Не всі учні можуть усвідомлювати свої мотиви. Деякі навіть приховують їх за байдужістю до навчання або

називають вигадані мотиви. Водночас неусвідомлені спонукання також впливають на поведінку.

6. Сфера поширення мотиву – охоплення різних типів діяльності, навчальних предметів чи форм завдань [27, с. 136-139].

Мотиви навчання можна також розглядати з динамічної точки зору:

1) «Усталеність – виражена у тому, що певний мотив актуалізується досить постійно у всіх навчальних ситуаціях;

2) Позитивно-негативне емоційне забарвлення, або модальність, тобто специфічність прояву в конкретного суб'єкта навчальної діяльності;

3) Сила його вияву, виразність, швидкість виникнення – виявляється у тому, скільки часу школяр може присвятити роботі, скільки завдань він може виконати, керуючись цим мотивом» [27, с. 138].

Цікавим є поділ мотивів до навчальної діяльності, запропонований С.Л. Парфіловою:

- **Соціальні мотиви** – усвідомлення потреби в освіті для успішного життя.

- **Пізнавальні мотиви** – інтерес до предмета, науки чи навчального процесу.

- **Мотиви-реакції на зовнішні чинники** – організація навчання через чіткість програм, контролю, оцінок.

- **Внутрішні стимули** – престижність освіти [40, с. 89].

Л. Овсянецька виділяє такі мотиви навчання молодших школярів:

- **Пізнавальні мотиви** – отримання нових знань, розвиток умінь і навичок.

- **Широкі пізнавальні мотиви** – спрямованість на нові факти, закономірності, явища.

- **Навчально-пізнавальні мотиви** – опанування способів, прийомів та засобів здобуття знань.

- **Мотиви самоосвіти** – самостійне здобуття додаткових знань, умінь та навичок.

- **Соціальні мотиви** – взаємодія учня з іншими людьми.
- **Широкі соціальні мотиви** – відповідальність, розуміння важливості навчання.
- **Вузькі соціальні мотиви** – прагнення схвалення дорослих чи статусу в колективі.
- **Мотиви співпраці** – орієнтація на взаємодію з іншими людьми [35, с. 25].

К. Патяєва розподіляє навчальну мотивацію залежно від ситуацій навчання:

- **Мотивація заданого навчання** – виконання завдань, нав'язаних учням. Притаманна тим, хто не вміє самостійно визначати мету.
- **Мотивація стихійного навчання** – навчання «за бажанням», засноване на цікавості, але нестабільне через відсутність системності.
- **Мотивація самообумовленого навчання** – здатність учня до самостійного визначення своїх мотивів і цілей, ухвалення рішень, врахування альтернативних думок та досягнення результатів [24, с. 39].

У науковій літературі виокремлено два види мотивації, які безпосередньо пов'язані з результатами навчання, це:

1. **Негативна мотивація** пов'язана з такими мотивами, що спонукають учня до навчальної діяльності через усвідомлення можливих неприємних наслідків. До негативної мотивації належать:

- **Мотиви страху** (побоювання отримати незадовільну оцінку чи бути покараним);
- **Мотиви «соціального примусу»** (навчання під тиском з боку дорослих) [44, с. 21–22].

Автор наголошує, що негативна мотивація не сприяє успіху в навчанні. Наприклад, якщо учень уникає покарання за низьку оцінку, навіть одна незадовільна оцінка може призвести до виникнення психологічних проблем, що в подальшому відбивають бажання вчитися.

2. Позитивна мотивація спирається на мотиви, що виникають поза безпосередньою навчальною діяльністю. Вона поділяється на два типи. Перший пов'язаний із соціальними прагненнями, важливими для особистості, такими як почуття обов'язку перед рідними чи небажання засмучувати батьків. У цьому випадку навчання розглядається як шлях до оволодіння культурними цінностями. Другий тип заснований на вузькоособистісних мотивах, наприклад, бажанні отримати схвалення від оточення чи досягти особистого благополуччя [4, с. 3].

Мотивація також може бути пов'язана із прагненням здобути нові знання, розширити свій кругозір та реалізувати власні здібності.

Широка соціальна мотивація включає мотиви, які на перший погляд можуть здаватися не безпосередньо пов'язаними з навчальним процесом, однак вони виконують важливу навчально-виховну функцію. До цієї групи належать:

- **суспільно-політичні мотиви** – сприйняття навчання як суспільного обов'язку;
- **професійно-ціннісні мотиви** – підготовка до майбутньої професійної діяльності;
- **комунікативні мотиви** – формування та розвиток навичок спілкування [44, с 21–22].

Отже, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, питання мотивації навчання залишається актуальним і недостатньо вивченим. Це обумовлено різноманітністю конкуруючих теорій та відсутністю єдиного чіткого визначення ключових понять, таких як «мотив», «мотивація» та «мотивація навчання».

У сучасному світі існує багато трактувань терміна «мотивація», але всі вони сходяться на розумінні мотивації як рушійної сили, що визначає людську поведінку. Психологи зазвичай вважають мотивацію ширшим поняттям, ніж мотив. Мотив же належить до суб'єкта поведінки і виступає стимулом для здійснення конкретних дій.

Особливу увагу розвитку позитивної мотивації до навчання в молодших школярів зумовлюють нові виклики, які постають перед педагогами в сучасній освітній системі. Мотивація навчання не лише є предметом обговорення, але й становить важливу сферу наукових досліджень, адже саме вона заохочує дітей до активного здобуття знань і допомагає досягати поставлених цілей. Ефективність навчального процесу, якість засвоєння матеріалу, формування умінь і навичок безпосередньо залежать від рівня мотивації, її структури та провідних мотивів.

1.2. Специфіка формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік є важливим етапом для активного розвитку мотиваційної сфери дитини. Саме на цьому етапі онтогенезу навчальна діяльність стає основною, формуючи систему відносин учня із суспільством та навколишнім середовищем. Цей процес впливає на поведінку дитини, її життєву позицію, напрямок і зміст її активної діяльності [11, с. 303]. Учні формують нові взаємини з однокласниками та вчителями, починають усвідомлювати важливість навчання для свого особистісного розвитку й успішного майбутнього. Мотив навчання, який з'являється з початком освітнього процесу, виражається у старанному виконанні завдань, що встановлені школою, та в демонстрації особистих досягнень. Це сприяє цілеспрямованому відбору й засвоєнню необхідної інформації. Ці нові умови, у свою чергу, впливають на мотивацію до навчання і на їхню спрямованість до отримання знань [1].

Розглядаючи мотивацію молодших школярів, слід зазначити, що вона визначається їхньою провідною діяльністю — навчанням, а також характером взаємодії з іншими людьми.

Дослідник О. Кочарян наголошує що для формування внутрішньої навчальної мотивації, необхідно пройти такі етапи навчання:

- інтерес у процесі навчання,
- інтерес до результату навчання
- та інтерес до змісту навчання [24, с. 11].

Інший науковець, В. Казьмін, виділяє кілька факторів, які впливають на навчальну мотивацію учнів, зокрема:

- заради навчання
- навчання без користі
- навчання це соціальна ідентифікація,
- навчання задля досягнення успіху чи уникнення невдач,
- навчання примус (тиск з боку вчителів/батьків)

- навчання, як загальноприйняті норми
- навчання для досягнення мети, навчання (ґрунтується на соціальних вимогах) [18, с. 10].

Ці фактори важливі для дітей молодшого шкільного віку, оскільки саме у цьому віці вони прагнуть побудувати демократичні стосунки з вчителем і починають розуміти важливість причинно-наслідкових зв'язків та різних явищ навколишнього світу.

На думку В. Зайця, структура мотивації включає чотири компоненти:

- задоволення від діяльності,
- значимість її результату для особистості,
- винагорода як мотивуючий фактор,
- а також зовнішній тиск [14].

Ці компоненти у взаємодії формують мотивацію у дітей молодшого шкільного віку.

Мотивація навчання у дітей різного віку проявляється неоднаково. Щоб повністю зрозуміти особливості мотивів цього періоду, важливо зіставити їх з типовими віковими особливостями. Молодший шкільний вік є фазою формування психічних новоутворень, які допомагають дитині досягти нового рівня пізнання навколишнього світу і самопізнання, розкриваючи її потенціал. Саме у процесі навчання розвиваються такі психологічні новоутворення, як довільність психічних процесів, внутрішній план дій, організація навчальної діяльності та здатність до рефлексії [52, с. 175]. Розглянемо їх детальніше.

1. Довільність психічних процесів. Це новоутворення проявляється у здатності свідомо визначати цілі, шукати шляхи їх досягнення і долати перешкоди. У молодшому шкільному віці велику роль у психічному розвитку дитини відіграє формування довільності таких процесів, як відчуття, сприймання, пам'ять, уява, мислення та увага.

- **Сприймання і відчуття.** Учні молодших класів поступово розвивають здатність до довільного та цілеспрямованого сприйняття предметів і явищ. Під час виконання навчальних завдань вони починають

групувати об'єкти за певними характеристиками, приділяючи увагу їхнім кольорам і формам. Чим старшими стають діти, тим більше вони зосереджуються на характерних ознаках об'єктів.

- **Пам'ять.** Молодший шкільний вік вважається чутливим періодом для розвитку пам'яті, особливо довільної. У цей час пам'ять учня розвивається, підсилюється здатність до свідомої постановки мети та залучення вольових зусиль. Дослідження українського психолога П. Зінченка показують, що в учнів із часом змінюються методи запам'ятовування — від простого повторення слів до групування їх за спільними ознаками у третьокласників, а у четвертокласників відбувається семантична обробка інформації (логічні висновки для відтворення подій).

- **Уява.** З віком у дітей поступово змінюється і якість уяви. Молодші школярі спершу відтворюють образи, а потім переходять до їхньої творчої обробки. Учні початкових класів починають логічно поєднувати нові образи, що допомагає їм розвивати свою уяву.

- **Мислення.** Мислення учнів початкової школи поступово переходить від конкретного до більш абстрактного. Першокласники часто використовують конкретно-образний аналіз, поступово переходячи до комплексного, який дозволяє їм розглядати всі частини об'єкта. До третього-четвертого класу більшість учнів володіють системним аналізом, що допомагає їм визначати взаємозв'язки між частинами об'єктів.

- **Увага.** Навчальний процес сприяє розвитку довільної уваги, яка поступово стає більш вибірковою і диференційованою. Якщо на початку навчання учень намагається засвоїти весь обсяг інформації, то з віком він починає зосереджуватися на головному, розподіляти увагу на зміст завдання, на свою поставу під час письма та на розповідь вчителя.

2. **Формування внутрішнього плану дій.** Під час виконання різних завдань діти шукають найбільш ефективні способи розв'язання проблем. Коли учень здатен продумати свої дії наперед, він краще контролює свої завдання.

Самоконтроль і самооцінка є важливими умовами для розвитку здатності планувати свої дії подумки.

3. Навички організації навчальної діяльності. Засвоюючи нові знання, учні початкової школи навчаються самоконтролю, самооцінці, а також розумінню, як самостійно організувати свою навчальну діяльність. Наприклад, вони навчаються планувати час, оцінювати результати власної діяльності та усвідомлювати навчальні цілі [52, с. 189].

4. Рефлексія. Молодший шкільний вік є початком усвідомлення власних дій і внутрішніх станів. Це пов'язано з тим, що учні починають обмірковувати правильність своїх вчинків, розмірковують над тим, що відчують і думають. Уміння рефлексувати допомагає учням глибше розуміти свої емоції, аналізувати свої переживання та відповідати за свої дії [3, с. 346].

Ці вікові новоутворення та індивідуальні особливості потребують врахування під час планування навчального процесу, оскільки формування мотивації та активної пізнавальної діяльності учня значною мірою залежить від використання підходів, що відповідають потребам конкретної дитини.

У процесі навчання молодших школярів мотиваційна складова має характерні риси, притаманні саме цьому віковому етапу. Перший крок у формуванні навчальної мотивації для дитини – це мотив вступу до школи. З початком шкільного життя дитина отримує не лише нові права, а й обов'язки, що формують її ставлення до навчання. Дослідниця О. Малихіна зауважує, що коли першокласник вперше переступає поріг школи, у нього виникає відчуття цікавості до нового середовища, статусу учня та відповідної атмосфери навчання. На цьому етапі формування мотивації засновується на спробах дитини ідентифікувати себе з дорослими, наблизитись до них через прийняття ролі школяра [29, с. 168].

На перших етапах навчання стимулюють першокласників здебільшого зовнішні аспекти шкільного життя: незнайома обстановка, дотримання певних традицій, носіння шкільної форми, перебування за партою. Все це викликає інтерес до будь-якої активності, що супроводжується шкільною атрибутикою.

Крім того, важливу роль у формуванні мотивації відіграє вчитель, який для дітей молодшого шкільного віку є прикладом, авторитетом і зразком для наслідування. Вплив вчителя має бути значущим, оскільки його оцінка важлива для формування внутрішнього ставлення дитини до навчання.

О. Шукалова наголошує, що з перших днів у школі дитина здобуває нову позитивну внутрішню позицію школяра, яка закладає основу для успішного навчального процесу. Поява цієї внутрішньої позиції сприяє формуванню відповідальної і систематичної діяльності, що відповідає вимогам шкільної програми. Протягом перших років у школі відбувається поступове зростання інтелектуальної працездатності дитини, хоча рівень самоконтролю та продуктивності залишається значно нижчим порівняно зі старшими школярами [63, с. 279].

Особливістю мотиваційного процесу в молодших класах є прагнення дітей виконувати всі поставлені вчителем завдання. Учні перших та других класів зазвичай сприймають навчання як важливу суспільну місію та обов'язок, вони зацікавлені у виконанні завдань, доручень, у позитивних оцінках. Проведені дослідження показують, що молодші школярі вважають навчання серйозною і необхідною діяльністю. Тому вони іноді навіть розчаровуються, якщо вчитель не задає домашнього завдання.

Однак не всі мотиви в учнів початкової школи достатньо усвідомлені. До менш зрозумілих належать мотиви обов'язку та відповідальності, які спонукають дитину до навчання, навіть якщо її інтерес до змісту навчання ще не сформувався. Вольові якості молодших школярів часто недостатньо розвинені, тому довготривалі завдання можуть здаватися їм важкими, і вони надають перевагу короткочасним цілям [45, с. 143].

Для вивчення мотиваційних аспектів навчання важливо з'ясувати, як саме учень ставиться до виконання завдань. На це вказує О. Скрипченко, відзначаючи, що молодшим школярам зазвичай подобаються читання, написання, обчислення. Вони цікавляться розповідями про досягнення видатних особистостей, історичними подіями, явищами природи. З часом, у

процесі навчання, інтереси учнів поступово розвиваються і набувають нових форм. У багатьох дітей формується активність, яка пов'язана з інтересом до результатів їхньої навчальної діяльності, інколи – до прагнення завдяки знанням досягти авторитету серед однолітків [11, с. 169].

У деяких учнів головним мотивом є уникнення невдач, прагнення до успіху. Це зумовлює специфіку мотиваційного процесу в молодшому шкільному віці. Оскільки для першокласників важливими є не лише самі знання, а й ігрові моменти, часто такі моменти стимулюють їх до навчання [10, с. 235].

Протягом навчання в молодших класах мотиваційна структура поступово трансформується. Відповідаючи на питання «Навіщо ти вчишся у школі?», першокласники зазвичай називають одну-дві причини, як-от: «Щоб бути грамотним», «Для того, щоб навчитися читати, писати». Такі відповіді здебільшого є віддзеркаленням установок вчителя чи вимог батьків.

Учні другого класу вже надають більш усвідомлені відповіді: «Усі діти повинні навчатися», «Необхідно вчитися, бо цього хочуть батьки». У цьому випадку відображається значення зовнішніх мотивів, адже тут навчання виступає способом задоволення певних потреб або досягнення мети поза межами навчальної діяльності (наприклад, прагнення стати авторитетним серед друзів або виконати бажання батьків).

Окрім зовнішніх мотивів, формуються і внутрішні, такі як бажання здобути знання, отримувати задоволення від навчального процесу, подолання труднощів, які супроводжують виконання завдань [19, с. 245].

При внутрішніх змінах молодші школярі часто відповідають на питання, наприклад: «Мені подобаються уроки математики, але вчити правила граматики української мови не дуже цікаво» [26, с. 98]. Така відповідь свідчить про інтерес до окремих предметів, а також про те, що учні орієнтуються не лише на себе чи дорослих, а й на своїх однолітків. Вони поступово починають вчитися не тільки для батьків, а й усвідомлюють, що це потрібно для них самих і їхніх власних інтересів.

Деякі молодші школярі мають уповільнений процес розвитку пізнавального інтересу, що свідчить про недостатню активність у навчанні. Часто такі діти не здатні самостійно знайти способи стимулювання власного мислення. Зазвичай у подальших класах саме мотиви обов'язку та престижу переважають над інтересом до змісту навчання [11, с. 318].

Наукові дослідження також підтверджують, що мотиви, які не пов'язані безпосередньо з навчальним процесом (наприклад, бажання отримати похвалу або схвалення батьків), зазвичай не сприяють досягненню високих результатів у навчанні. Оптимальні умови для розвитку пізнавального інтересу у молодших школярів включають навчальні завдання, що дають можливість самостійно здобувати знання, знаходити відповіді на запитання, вирішувати проблеми і долати труднощі в процесі навчання [25, с. 15].

Ефективність навчання залежить не лише від знань та здібностей, але й від рівня мотивації. Чим вищий рівень мотивації, тим більша кількість факторів стимулює дитину до активної діяльності, а, відповідно, і до кращих результатів. Усі учасники освітнього процесу – вчителі та батьки – прагнуть, щоб школярі були зацікавлені в навчанні, проте на практиці не завжди вдається забезпечити мотивацію. Деякі вчителі і батьки можуть стикатися з ситуацією, коли дитина не має бажання вчитися. Це може свідчити про відсутність у дитини потреби в знаннях і зацікавленості в освітньому процесі [22, с. 241].

Однак просте констатування факту, що дитина не хоче навчатися, є недостатнім. Важливо з'ясувати, які саме компоненти мотивації потребують додаткового стимулювання. Тому перед школою та вчителями стоїть завдання формування позитивної мотивації до навчання, яка дозволяє учням самостійно усвідомлювати зв'язок оцінок з рівнем знань.

Формування позитивної мотивації передбачає забезпечення емоційної підтримки, використання особистісно-орієнтованих методів навчання та створення середовища, що сприяє задоволенню потреб у спілкуванні, розвитку допитливості, вирішенні проблемних завдань і подоланні труднощів.

Для молодших школярів в умовах НУШ формування позитивної мотивації потребує врахування численних соціальних та емоційних чинників. Коли діти поступово переходять до більш усвідомленого ставлення до власних навчальних результатів, вони дедалі частіше орієнтуються на однолітків як на приклад, хоч авторитет вчителя залишається пріоритетним навіть у порівнянні з батьками. Позитивна мотивація може компенсувати певні недоліки у знаннях чи навичках, але недостатня мотивація негативно впливатиме на навчальну успішність навіть при високих здібностях.

Значну роль у цьому процесі відіграє оцінювання. Нова українська школа не використовує традиційних балів для оцінки навчальних досягнень, натомість тут практикується якісна оцінка досягнень, що допомагає спрямувати увагу учня на власний розвиток. Замість кількісних оцінок вводяться символічні рівні досягнень за допомогою літер (В – високий, Н – низький, Д – достатній) у других-четвертих класах, що, як відзначають експерти, дозволяє учням зосередитися на особистому прогресі, а не на змаганні з іншими [23].

Учням третіх класів зазвичай притаманний інтерес до певних навчальних предметів, як-от література, а досягнення в конкретних темах забезпечують високий рівень зацікавленості [19, с. 245].

У учнів четвертих класів з'являється інтерес до розумових процесів, вміння формулювати власні висновки, аналізувати доступну для них інформацію. Інтерес до процесів пізнання, підтриманий методами, які застосовує вчитель, стає основою стійкої мотивації для подальшого навчання [22, с. 37].

Також важливим аспектом є формування цілей і завдань для учнів, щоб розвивати їхню внутрішню мотивацію. Це завдання вчителя — навчити дітей ставити перед собою досяжні цілі, вибудовувати план дій і розвивати інтерес до навчання як до процесу.

І. Чорней відзначає, що ефективне формування мотивації навчання у молодшій школі потребує врахування таких умов:

- організація навчання із застосуванням інноваційних технологій та особистісно-орієнтованих підходів;
- розвиток самооцінки та саморозвитку дитини;
- задоволення потреби в спілкуванні з педагогом та однолітками;
- взаємодія вчителя із молодшими школярами;
- формування вміння самоконтролю та відповідального ставлення до навчання [59, с. 166].

Для досягнення цих цілей важливо розвивати як пізнавальний, так і соціальний мотив. Пізнавальний мотив, який сприяє активному розвитку інтелекту, формуванню нових навичок і розширенню знань, є основою внутрішнього інтересу до навчання. У той же час соціальний мотив, що орієнтований на потребі у визнанні, взаємодії та підтримці з боку однокласників і педагогів, визначає бажання дитини належати до шкільного колективу та взаємодіяти з ним.

Для успішного формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку потрібно використовувати підходи, що відповідають індивідуальним потребам кожного учня та стимулюють розвиток як пізнавальних, так і соціальних мотивів. Це включає:

1. Подачу матеріалу у зрозумілій, цікавій формі з врахуванням вікових особливостей. Інформація, яка підлягає засвоєнню, повинна бути новою та відповідати інтелектуальним запитам і пізнавальним потребам дітей, зокрема — стимулювати допитливість і потребу в рефлексії.

2. Використання навчальних матеріалів, які одночасно легкі для розуміння та викликають інтерес, можуть містити елементи гумору та наукових відкриттів. Яскраві приклади з підручників мають викликати емоційну відповідь, пробуджуючи активне бажання до вивчення.

3. Залучення учнів до розв'язання реальних проблем, що мають практичну цінність, сприяє формуванню мотивів, пов'язаних з інтересом до навчального змісту.

У системі оцінювання, зокрема в контексті НУШ, важливо не лише надавати оцінку знанням, а й розкривати позитивні досягнення та викликати інтерес до подальшого прогресу, що дає змогу розвивати внутрішню мотивацію школярів. І. Новик наголошує, що застосування ігрових технологій, зокрема інтерактивних завдань, сприяє підвищенню зацікавленості учнів до навчального процесу та стимулює їхню активність. Використання таких підходів повністю відповідає концепції НУШ [34].

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи було висвітлено теоретичні основи формування мотивації до навчання, зокрема розглянуто поняття «мотив», «мотивація» та «мотивація навчання», їхню структуру, види та класифікацію.

Аналіз поняття мотивації в контексті навчальної діяльності показує, що вона є фундаментальним чинником, який визначає активність, спрямованість і результативність учнів. Мотивація навчання складається з навчальних, соціальних, позиційних, оціночних, ігрових, зовнішніх мотивів, які впливають на навчальну діяльність учнів.

Різні наукові підходи підкреслюють складну структуру мотивації, яка включає мотиви, потреби, стимули, інтереси та установки. Встановлено, що навчальні мотиви мають найбільший вплив на ефективність навчання, тоді як соціальні мотиви сприяють розвитку навичок взаємодії та відповідальності.

Формування мотивації у молодших школярів визначається комплексом як внутрішніх (інтерес до змісту і процесу навчання, задоволення від досягнення результатів), так і зовнішніх (соціальна ідентифікація, винагорода та підтримка з боку вчителів і батьків) факторів. Для успішного формування мотивації у дітей молодшого шкільного віку необхідно використовувати підходи, які відповідають індивідуальним потребам кожного учня та стимулюють розвиток як пізнавальних, так і соціальних мотивів. Це включає подачу навчального матеріалу у зрозумілій, цікавій формі, що враховує вікові особливості, а також використання інтерактивних і науково захопливих прикладів, які викликають емоційну відповідь та активне бажання вивчати нове. Залучення учнів до вирішення реальних проблем із практичною цінністю сприяє формуванню інтересу до змісту навчання, а особистісно-орієнтоване оцінювання в НУШ дозволяє не лише розкривати позитивні досягнення, але й викликати інтерес до подальшого прогресу. Такий підхід забезпечить стійке формування внутрішньої мотивації, що сприятиме відповідальному ставленню до навчання та стимулюватиме пізнавальну активність учнів.

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІ

2.1. Стан сформованості мотивації до навчання у молодших школярів

З метою обґрунтування та перевірки теоретичних положень, викладених у кваліфікаційній роботі, було проведено констатувальний експеримент. Його основною метою стало визначення стану сформованості навчальної мотивації у молодших школярів.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №10 Маріупольської міської ради Донецької області». Дослідженням було охоплено 30 учнів 2-а класу та 16 учнів 2-б класу (всього 46).

Педагогічний експеримент у цьому дослідженні складався з одного етапу – констатувального. На цьому етапі реалізовувалися завдання, спрямовані на визначення вихідного стану навчальної мотивації учнів початкової школи.

Зокрема, у рамках констатувального етапу проводилася діагностика початкового рівня сформованості мотивації до навчання. Це дозволило отримати об'єктивну картину щодо ставлення дітей до навчального процесу, рівня їхньої зацікавленості та залученості в освітню діяльність.

Для проведення дослідження нами було використано такі методики:

1) опитувальник «Навчальна мотивація школярів» Н. Лусканової (додаток А);

2) методика визначення особливостей навчальної мотивації за М. Гінзбург (додаток Б);

Вибір цих методик обумовлений їхньою високою надійністю, відповідністю досліджуваній вибірці та можливістю математичного аналізу отриманих даних. Усі обрані методики враховують вікові та психологічні особливості учнів, що забезпечує коректність результатів.

Розглянемо ці методики більш детально.

Опитувальник «Навчальна мотивація школярів» Н. Лусканової призначений для дітей віком від 7 до 11 років, що повністю відповідає віковій категорії учасників дослідження. Метою методики є виявлення рівня мотивації до навчання та особливостей ставлення дітей до школи і навчального процесу. Опитувальник включає 10 запитань закритого типу, кожне з яких передбачає вибір одного з трьох варіантів відповіді.

- Відповідь, що свідчить про позитивне ставлення до школи та перевагу навчальних ситуацій, оцінюється у 3 бали.
- Нейтральна відповідь отримує 1 бал.
- Відповідь, що вказує на негативне ставлення до школи, оцінюється у 0 балів.

Після підрахунку результатів учнів диференціюють за такими рівнями навчальної мотивації:

- **Високий рівень шкільної адаптації** (25-30 балів);
- **Середній рівень шкільної адаптації** (20-24 бали);
- **Зовнішня мотивація** (15-19 балів);
- **Низький рівень адаптації** (10-14 балів);
- **Негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація** (0-9 балів)

[26, с. 73].

Результати оцінки початкового рівня сформованості шкільної мотивації учнів (за методикою Н. Лусканової) в 2-А класі та 2-Б класі подано в таблиці нижче (табл. 2.1).

Результати оцінки початкового рівня сформованості шкільної мотивації в 2-А класі та 2-Б класі (за методикою Н. Лусканової)

№	Рівень сформованості мотивації навчання молодших школярів	2-А КЛАС		2-Б КЛАС	
		<i>кількість учнів</i>	<i>% учнів</i>	<i>кількість учнів</i>	<i>% учнів</i>

1	Високий рівень шкільної мотивації	7	23.33%	4	25%
2	Середній рівень шкільної мотивації	12	40%	6	37.5%
3	Зовнішня шкільна мотивація	6	20%	3	18.75%
4	Низький рівень шкільної мотивації	4	13.33%	2	12.5%
5	Негативне ставлення до школи, шкільна дезаптація	1	3.33%	1	6.25%

Аналіз даних таблиці 2.1 показує, що високий рівень навчальної мотивації мають 7 учнів (23,33%) 2-А класу та 4 учні (25%) 2-Б класу. Ці діти із задоволенням відвідують школу, виявляють інтерес до кожного уроку, сумлінно виконують вимоги вчителя та активно беруть участь у навчальному процесі. Вони охоче здобувають нові знання самостійно, виконують творчі завдання та демонструють успішність у навчальній діяльності. У таких школярів домінує пізнавальний мотив та високий рівень активності.

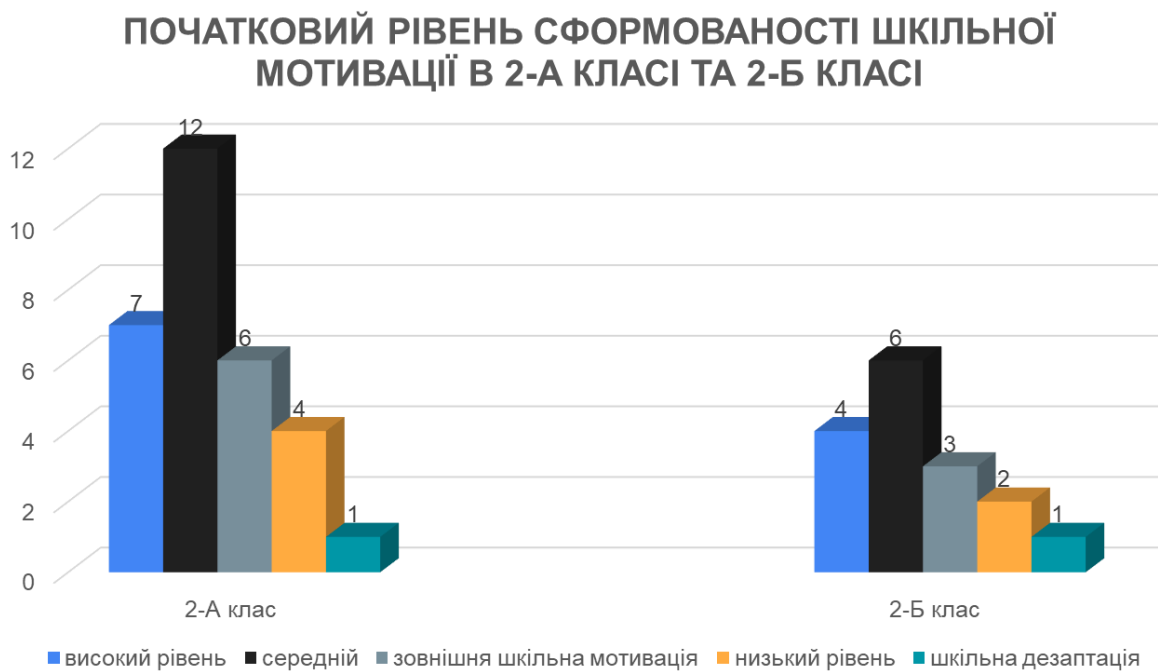
Середній рівень навчальної мотивації зафіксовано у 12 учнів (40%) 2-А класу та 6 учнів (37,5%) 2-Б класу. Ці діти старанно виконують основні завдання, але не проявляють ініціативи у виконанні додаткових завдань або самостійному здобутті знань. Вони вважають за краще отримувати інформацію у готовому вигляді, що свідчить про недостатньо сформований пізнавальний мотив.

Зовнішню мотивацію мають 6 учнів (20%) 2-А класу та 3 учні (18,75%) 2-Б класу. Вони почувають себе комфортно у шкільному середовищі, але їх більше приваблює спілкування з однокласниками та вчителем, а не сам навчальний процес. Їм подобається носити шкільну форму, мати гарний

портфель, зошити та інші шкільні атрибути. Для таких учнів характерним є соціальний мотив.

Низький рівень навчальної мотивації виявлено у 4 учнів (13,33%) 2-А класу та 2 учнів (12,5%) 2-Б класу. Це свідчить про те, що ці діти неохоче відвідують школу, часто пропускають заняття, а на уроках займаються сторонніми справами.

Негативне ставлення до школи та ознаки шкільної дезадаптації спостерігаються у 1 учня (3,33%) 2-А класу та 1 учня (6,25%) 2-Б класу. У таких дітей виникають труднощі з навчальною діяльністю. Отримані результати подано у вигляді діаграми (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Початковий рівень сформованості шкільної мотивації в 2-А класі та 2-Б класі за методикою Н. Лусканової

Друга методика дослідження мотивації навчання у молодших школярів М. Гінзбурга дозволила вивчити домінуючу стійку мотивацію навчальної діяльності дітей. Дана діагностика проводилася в 2-А класі та 2-Б класі індивідуально з кожним учнем. Учня запропонували прослухати історію, яку розповідав учитель із використанням ілюстрацій. Після цього школярі мали висловити своє ставлення до почутого. На основі їхніх відповідей було

визначено найактуальніші мотиви навчання, які були зазначені у першому розділі нашого дослідження, зокрема [9, с. 50]:

- **Навчальні мотиви** («ходжу до школи для отримання нових знань»)
- **Соціальні мотиви** («я хочу в школу, тому що всі діти повинні вчитися, це необхідно і важливо»).
- **Позиційний мотив** («я хочу в школу, бо там великі, а в дитячому садку маленькі, і мені куплять зошити, пенал і портфель»).
- **Мотив, орієнтований на оцінку** («я хочу в школу, бо там я буду отримувати тільки 12»).
- **Ігровий мотив** («я хочу в школу, бо там можна грати з друзями»).
- **Зовнішній мотив** («я йду до школи, бо так сказала мама»).

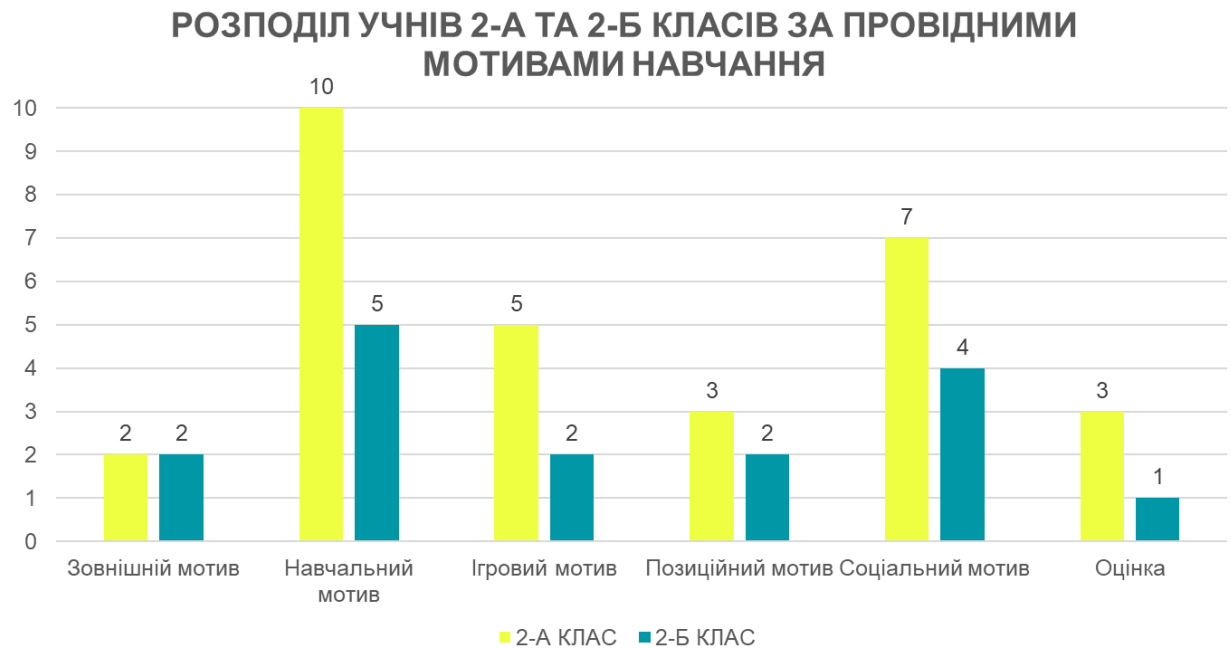
Результати дослідження з даної методики представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати діагностування учнів за методикою «Визначення особливостей навчальної мотивації» (М. Гінзбург)

№	Мотиви навчання	2-А КЛАС		2-Б КЛАС	
		кількість учнів	% учнів	кількість учнів	% учнів
1	Зовнішній мотив	2	6.67%	2	12.5%
2	Навчальний мотив	10	33.33%	5	31.25%
3	Ігровий мотив	5	16.67%	2	12.5%
4	Позиційний мотив	3	10%	2	12.5%
5	Соціальний мотив	7	23.33%	4	25%
6	Оцінка	3	10%	1	6.25%

Отримані дані з таблиці подано нижче в діаграмі (рис. 2.2).

Рисунок 2.2. Розподіл учнів 2-А та 2-Б класів за провідними мотивами навчання (за методикою М. Гінзбург)

Аналіз таблиці 2.2 показує, що в учнів 2-А та 2-Б класів переважає навчальна мотивація (10 учнів 2-А класу - 33.33% та 5 учнів 2-Б класу – 31.25%). Останнє місце в 2-А класі посідає зовнішній мотив (2 учні – 6.67%), в 2-Б класі на останньому місці знаходиться мотив спрямованості на оцінку – 1 учень (6.25%). У 2-А класі соціальний мотив переважає у 7 учнів (23.33%) і у 2-Б класі соціальний мотив переважає у 4 учнів (25%). В 2-А класі ігровий мотив має 5 учнів (16.67%) та 2-Б класі 2 учнів (12.5%) також по 2 учні (12.5%) в 2-Б мають зовнішній мотив та позиційний мотив. В 2-А класі позиційний мотив мають 3 учні (10%) стільки ж мають і мотив спрямованості на оцінку в цьому ж класі.

Таким чином, аналіз результатів, отриманих за методикою Н. Лусканової, дозволяє зробити висновок, що початковий рівень сформованості шкільної мотивації у учнів 2-А та 2-Б класів був майже однаковим. Це свідчить про об'єктивність і рівноцінність умов, у яких проводилося педагогічне дослідження.

Результати констатувального експерименту за даною методикою засвідчили, що більшість учнів 2-А та 2-Б класу демонструють середній рівень мотивації, який характеризується тим що діти старанно виконують завдання вчителя, але не проявляють себе у виконанні додаткових завдань, не прагнуть здобувати знання самостійно, вважають за краще отримувати їх в готовому вигляді. У таких школярів у меншій мірі сформований пізнавальний мотив.

Відповідно до результатів дослідження, проведеного за методикою М. Гінзбурга, лише у третини учнів 2-А та 2-Б класів домінує навчальна мотивація. Це свідчить про недостатній рівень сформованості мотивації до навчальної діяльності у молодших школярів, що ускладнює формування позитивної орієнтації на навчання.

Отримані дані за використаними методиками підкреслюють необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку та формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів шляхом використання ефективного психолого-педагогічного інструментарію.

2.2. Психолого-педагогічний інструментарій у формуванні мотивації до навчання у молодших школярів

Мотивація до навчання є фундаментом успішного розвитку дитини в освітньому середовищі. Завдання вчителя – не лише сформувати у дітей бажання пізнавати нове, але й підтримувати цей інтерес протягом усього процесу навчання. Для цього вчитель повинен володіти різноманітними інструментами, які сприяють формуванню та розвитку мотивації до навчання у молодших школярів.

Для того, щоб вчитель міг ефективно організувати навчальний процес, забезпечити учнів якісним навчанням та мотивувати їх у пізнанні, він має розуміти основні потреби дітей. Ці потреби є фундаментом, на основі якого формуються мотиви до навчання, що згодом перетворюються на мотивацію.

Кожна дитина від природи наділена прагненням до пізнання. Проте не завжди вчитель може розпізнати ці потреби, адже вони можуть проявлятися по-різному у кожній дитини. Тому вчитель має звертати увагу на ключові

аспекти розвитку учнів, що спираються на основні потреби, визначені науковцями:

Біологічні потреби – це потреби, які забезпечують фізичний комфорт і стабільність внутрішнього стану дитини. Наприклад, якщо дитина голодна, втомлена або знаходиться в стресовій ситуації, її мотивація до навчання буде значно зниженою.

Соціальні потреби – це потреби у спілкуванні, взаємодії та співпраці з іншими дітьми та дорослими. У молодшому шкільному віці це особливо важливо, адже саме через соціальну взаємодію дитина вчиться співпереживати, працювати в команді та отримувати підтримку.

Ідеальні потреби – це прагнення до саморозвитку, дослідження та реалізації свого потенціалу. Такі потреби допомагають дитині ставити перед собою цілі та досягати їх.

Мотивація до навчання формується на різних етапах розвитку дитини, які супроводжуються певними психологічними кризами. Якщо ці кризи не вирішуються позитивно, це може негативно вплинути на готовність дитини до навчання. Тому вчитель має розуміти особливості цих криз і враховувати їх у своїй роботі, щоб створити сприятливі умови для розвитку мотивації:

- **До 1 року: довіра проти недовіри.** Якщо у дитини в перший рік життя не сформувалося почуття довіри до світу, це впливає на її подальший розвиток. У шкільному віці така дитина може відчувати нестачу безпеки, що ускладнює соціалізацію та встановлення довірливих стосунків з учителем.

- **1-3 роки: незалежність проти невпевненості.** У цей період формується відчуття незалежності, впевненості «Я зможу». Якщо у дитини не сформуються такі відчуття, у неї може виникнути невпевненість.

- **3-5 років: ініціативність проти почуття провини.** Коли батьки не дають проявити ініціативність, зацікавленість дитині, це пригнічує її мотивацію до пізнання. У результаті з'являється страх щось робити без дорослих, що впливає на мотивацію і до навчання також.

• **6-12 років: успішність проти комплексу меншовартості.** У цьому віці дуже важливо, щоб дитина відчувала свої успіхи. Якщо вона постійно стикається з критикою і не отримує визнання своїх досягнень, це може викликати почуття меншовартості та зниження інтересу до навчання. Тому дуже важливо розвивати мотивацію до навчання з ранніх дитячих років [12].

Під час початку навчання вчитель проводить оцінку готовності учнів до школи, що дозволяє визначити й рівень їхньої мотивації до пізнання.

В. Шарко, доктор педагогічних наук і доцент кафедри фізики Херсонського державного університету, виділяє дві групи методів для розвитку пізнавальних мотивів, які мають важливе значення в процесі організації навчальної діяльності школярів:

1. **Зацікавлення змістом навчального матеріалу** – використання новизни у поданні інформації та подання захоплюючих фактів.

2. **Зацікавлення процесом навчання** – застосування роздаткових матеріалів, технічних засобів, комп'ютерних технологій, демонстраційних експериментів та інших видів наочності; залучення учнів до ігрових активностей, використання проблемного навчання тощо [60].

Важливо, щоб вчитель усвідомлював, що якість підготовки до уроків і креативність у поданні матеріалу суттєво впливають на утримання уваги учнів та їхній інтерес до вивчення предмета. Перед вчителем стоїть завдання не лише організувати навчальний процес методично правильно, але й зробити його цікавим та захопливим.

Наведемо кілька ефективних методів для підвищення мотивації учнів.

Бесіда. На початку уроку вчитель проводить вступну бесіду, під час якої активізує знання учнів, пов'язані з новою темою, опираючись на їхній попередній досвід. У процесі бесіди педагог визначає основні питання для розгляду, наводить цікаві приклади, ставить проблемні запитання та демонструє зв'язок нового матеріалу з уже вивченим. Особливу увагу приділяють практичному значенню теми, допомагаючи учням зрозуміти її цінність і актуальність у повсякденному житті [62].

Створення проблемних ситуацій. У процесі створення проблемної ситуації вчитель ставить перед учнями питання, відповіді на яке вони зможуть лише після ознайомлення з новою темою. Доцільно також використовувати демонстраційні експерименти, які викликають інтерес та активізують мислення. Важливо на цьому етапі діагностувати рівень знань учнів, допомогти їм встановити зв'язки як між окремими елементами теми, так і з іншими предметами. Постійний діалог з учнями сприяє кращому розумінню матеріалу. Як свідчить практика, цей етап уроку є вирішальним для утримання уваги та зацікавленості школярів [62].

Способи створення проблемних ситуацій:

- зіткнення учнів із протиріччями між наявними знаннями та новими фактами чи явищами, які потребують теоретичного пояснення та пошуку способів їх практичного застосування;
- постановка завдання, яке вимагає вибору необхідної інформації серед її надлишку (інформаційна перевантаженість);
- виникнення протиріч між теоретичними знаннями учнів і практичними завданнями, які вони виконують;
- стимулювання порівняння, зіставлення та протиставлення фактів, явищ, правил або дій, а також їх узагальнення;
- зіткнення з необхідністю вирішення проблем, викликаних протиріччями між існуючими технічними рішеннями та новими вимогами, які висуває практика;
- спонукання учнів до виявлення внутрішніх і міжпредметних зв'язків [62].

Опрацювання текстів та періодичних видань. Для зацікавлення учнів темою уроку вчитель може запропонувати роботу з матеріалами з періодичних видань, які містять інформацію, пов'язану з темою заняття. Це можна організувати на початку уроку, роздавши учням відповідні статті або уривки. Додатково можна запропонувати творчі дослідницькі завдання, наприклад, підготувати цікаві факти про тварин чи виконати завдання на випередження.

Такий підхід дозволяє учням відчувати себе в ролі дослідників або навіть учителів, підвищуючи їхню зацікавленість у темі. Крім того, це сприяє розвитку навичок самостійної дослідницької діяльності.

Важливо забезпечити підтримку учням, які виступають перед класом, а також звертати увагу на організацію роботи колективу, щоб створити комфортну атмосферу. Як альтернативу чи доповнення до роботи з текстами, учням можна запропонувати підготувати індивідуальні проєкти залежно від їхніх здібностей і вподобань. Це можуть бути презентації, малюнки, вірші, статті або матеріали з періодичних видань. Такий формат дозволяє адаптувати завдання під інтереси кожної дитини, сприяючи її активній участі у навчальному процесі [56].

Виготовлення саморобних наочних посібників. На початку вивчення нової теми учням пропонується перелік наочних посібників, які вони можуть створити власноруч. У класі організується постійна виставка цих посібників, що дає можливість кожному ознайомитися з творчими ідеями та досягненнями своїх однокласників.

Крім того, учнів можна залучати до створення таблиць, схем, слайдів, які пояснюють ключові аспекти теми. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити урок додатковим роздатковим матеріалом, але й сприяє розвитку важливих навичок: виділення головного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, аналізу та синтезу інформації.

Ця форма роботи особливо цінна тим, що активізує розумову діяльність учнів, розвиває їхню самостійність, творчість та відповідальність за виконану роботу.

Використання творчих завдань. Вони передбачають застосування таких прийомів:

- **Запитання типу «Що станеться, якщо...?»**

Учням пропонуються парадоксальні ситуації для розгляду. Вони можуть не лише відповідати на такі запитання, але й самостійно їх формулювати,

ставити однокласникам, обговорювати та захищати свої позиції, використовуючи знання з предмета.

● **Робота з кросвордами та загадками:**

1. Розгадування кросвордів із заповненням порожніх клітинок.
2. Формулювання запитань до слів у заповненому кросворді.
3. Заповнення кросворда із виділеними квадратами, з літер яких складається ключове слово. Після цього учні пояснюють його зміст.
4. Створення власних кросвордів, використовуючи поняття, пов'язані з заданою темою.

● **Художні завдання.**

Завдання на кшталт «Яким я уявляю собі...», де учні описують природне явище, наукового діяча чи історичну подію.

● **Написання творчих текстів.**

Учні можуть створювати фантастичні оповідання, есе чи навіть вірші, використовуючи знання з предмета для реалізації власних ідей.

Мотивація навчальної діяльності через використання художньої та науково-популярної літератури. Залучення уривків із художніх творів та науково-популярної літератури на уроках може виконувати різні функції: ілюстрацію матеріалу, постановку запитань чи закріплення вивченого.

Використання таких текстів у навчальному процесі допомагає активізувати пізнавальну діяльність учнів, зацікавити їх новими знаннями та сприяє формуванню цілісного уявлення про навколишній світ. Художня література додає емоційності та образності викладу, тоді як науково-популярні тексти демонструють практичну цінність і застосування знань, стимулюючи інтерес до навчання.

Створення ситуації успіху. Ситуація успіху є одним із найбільш ефективних прийомів. Як зазначає О. О. Малінка, така ситуація цілеспрямовано створюється вчителем для досягнення учнем результату, передбаченого навчальною програмою, який оцінюється як успішний і сприймається учнем як особистісне та соціально значуще досягнення.

Практика свідчить, що учні з низькою самооцінкою та мотивацією до навчання потребують особливої уваги, адже саме вони найчастіше стикаються з труднощами у засвоєнні матеріалу. Вчителю важливо показати учням, що нові знання базуються на вже засвоєному матеріалі, і застосовувати індивідуальний, диференційований підхід. Завдання мають відповідати рівню підготовки учнів: не варто пропонувати надто складні завдання тим, хто має прогалини у знаннях, і навпаки. Це допомагає дітям реалістично оцінювати свої здібності та прогрес.

Значну роль відіграє чітке ознайомлення учнів із критеріями оцінювання, що створює для них орієнтири та напрямки роботи. Окрему увагу слід приділяти похвалі, навіть за найменші досягнення. Підтримка учнів через формувальні судження, записані у зошиті чи висловлені вголос, сприяє зміцненню їхньої віри у власні сили. При цьому важливо порівнювати досягнення дитини лише з її власним прогресом, а не з результатами інших.

Труднощі у вивченні нових тем можуть виникати через невідповідний підбір матеріалу. Він може бути надто складним для розуміння, перенасиченим термінами або одноманітним у подачі. Для уникнення цих проблем необхідно адаптувати матеріал до можливостей учнів, використовуючи наочні методи: бесіди, мультимедійні презентації, малюнки, досліди, відеоматеріали. Просте, доступне пояснення у поєднанні з ілюстраціями, схемами, практичними вправами та прикладами з життя учнів робить інформацію зрозумілою та викликає інтерес до предмета.

Доведено, що втрата інтересу до школи та навчальних занять у дітей часто відбувається через відсутність відчуття успіху. Водночас досягнення успіху в навчальній діяльності ускладнюється низкою факторів: недостатністю знань, навичок, життєвого досвіду, психологічними особливостями розвитку, слабкою саморегуляцією тощо. Для створення педагогічно виправданих умов успіху необхідно застосовувати спеціальні прийоми індивідуальної підтримки учнів. Серед різноманітних методів

формування позитивної мотивації молодших школярів можна виділити наступні:

1. **Еврика.** Цей прийом передбачає створення ситуації, у якій учень, виконуючи навчальне завдання, несподівано для себе знаходить рішення, що відкриває нові, раніше невідомі йому можливості. Отриманий результат має бути цікавим, унікальним і розкривати нові перспективи пізнання. Завдання педагога – помітити це важливе для учня відкриття, підтримати його, надихнути на подальші звершення та запропонувати нові завдання.

2. **Навмисна помилка або «Допоможи мені».** У цьому випадку вчитель навмисно допускає помилки, аби зацікавити учнів і залучити їх до процесу виправлення. Це пробуджує у дітей почуття гідності (знайти помилку у вчителя) і стимулює їхнє бажання вчитися [57].

Великі можливості для активізації пізнавальної діяльності учнів, особливо під час уроків з використанням колективних форм роботи, надають інноваційні SMART-дошки (назва походить від англійського слова «smart» – розумний, кмітливий). Використання цього обладнання значно розширює можливості організації пізнавального процесу, робить уроки динамічними та інтерактивними. Для взаємодії з дошкою достатньо лише торкнутися її поверхні: учні можуть вибирати значки, відкривати веб-сайти чи пересувати зображення, де палець виконує функцію мишки. Такий легкий і швидкий доступ до інформації сприяє стимулюванню мислення школярів і формуванню нових ідей [31]. А. Сопільник зазначає, що інтерактивні засоби, такі як SMART-дошки, створюють середовище, яке підвищує зацікавленість учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність та сприяє розвитку ключових компетенцій [53].

«Я-концепція» Використання проектних методів, прав спрямованих на створення умов для мотивації учня до самопізнання, особистісного росту, реалізації власної «Яконцепції», засвоєння різноманітних засобів пізнання та дослідження світу.

Розглянемо приклади спеціальних вправ та технік, які спрямовані не лише на розвиток мотивації до навчання, але й на створення позитивного настрою.

Мета занять полягає у формуванні позитивної навчальної мотивації, підвищенні самооцінки молодших школярів, розвитку навичок саморегуляції, оволодінні техніками керування психічними функціями та корекції порушень психофізичних процесів через рухову активність.

Запропоновані вправи ґрунтуються на таких принципах:

1. Мотивуюча сила. Використання ігрових вправ, що стимулюють позитивно орієнтовані мотиви, сприяючи підвищенню інтересу та зацікавленості у виконанні навчальних завдань.

2. Спрямованість на досягнення результату. Завдання орієнтовані на досягнення позитивного результату, який можна застосувати у повсякденному житті.

3. Парадоксальність. Експерименти з закономірностями мотивації учнів, створення позитивного середовища для взаємодії у групі.

4. Практичне використання результатів. Орієнтація на застосування отриманих знань та навичок у процесі шкільного навчання [58].

Критерії завершення мотиваційно-організаційного етапу уроку можна визначити за здатністю учнів відповісти на наступні запитання:

- Який матеріал буде вивчатися?
- Чому саме цей матеріал важливий для вивчення?
- Яке значення цей матеріал має для вас особисто?
- Який результат очікується від роботи?
- Що, як і в якій послідовності потрібно виконати для досягнення результату?
- Як і за якими критеріями можна оцінити досягнення цього результату? [43].

«Дерево очікувань»

На великому аркуші ватману створюється зображення дерева очікувань. Під час заняття учні вирізають паперові листочки, на яких пишуть свої сподівання від навчання у цьому навчальному році, і прикріплюють їх на дерево. Наприкінці навчального року вчитель разом із учнями аналізує, наскільки виправдалися їхні очікування.

«Долоня»

Учням пропонується обвести свою долоню на аркуші паперу за допомогою фломастера. На кожному пальці малюнка, починаючи з великого, вони записують позитивні риси чи якості, які характеризують їх самих.

«Хочу, треба, можу»

Вчитель роздає дітям заготовлені аркуші паперу, які заздалегідь розграфлено на 3 частини. Усім учасникам пропонується продовжити подані речення.

«ХОЧУ

В школі я хочу...

Вдома я хочу...

З друзями я хочу...

МОЖУ

В школі я можу...

Вдома я можу...

З друзями я можу...»

«Закінчи речення»

Учням пропонують завершити незакінчені речення, що допомагає активізувати їхнє мислення та залучити до навчального процесу. Наприклад:

- У школі мені...
- Коли я прийшов до школи, то в мене...
- Я вчуся, тому що...
- Коли я приходжу зі школи, то мої батьки...
- Коли мені потрібно робити домашні завдання, то я...
- Хочу, щоб у школі...

ТРЕБА

В школі мені треба...

Вдома мені треба...

З друзями мені треба...

- У школі мені подобається, тому що...

«Кошик ідей»

Цей прийом передбачає збір усієї інформації, яку учні знають з теми, що вивчається. Завдяки цьому можна структурувати знання, заохотити кожного до участі в обговоренні та створити міцну базу для подальшого опанування теми.

«Бортовий журнал»

Ця техніка спрямована на розвиток критичного мислення школярів, перетворюючи їх із пасивних слухачів на активних дослідників. Вона дозволяє активізувати роботу учнів та отримати об'єктивну інформацію про рівень засвоєння матеріалу.

«Кластер»

Графічна організація матеріалу, яка допомагає пояснити зміст поняття. Учитель виділяє ключові поняття теми та вписує слова, що пов'язані з нею, створюючи зручну й наочну структуру для учнів.

Прийом «Insert»

Ця техніка аналізу текстів дозволяє учням опановувати нову інформацію, організовувати її за категоріями та зв'язувати з раніше отриманими знаннями. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

«Товсті й тонкі питання»

Методика організації взаємоопитування учнів за темою.

- **Тонке питання** — це запит, що передбачає коротку, репродуктивну відповідь (наприклад, «так» або «ні»).

- **Товсте питання** — це проблемне завдання, яке потребує глибокого осмислення, додаткових знань та аналізу інформації.

«Дерево передбачень»

Техніка, яка сприяє розвитку усного мовлення та вмінню будувати припущення. Учні пропонують прочитати лише заголовок чи назву тексту, а потім передбачити розвиток подій. Передбачення потрібно обґрунтувати та аргументувати свою точку зору [58].

Рефлексія з цеглинками LEGO

Учням пропонується обрати цеглинку відповідного кольору, яка символізує їхнє ставлення до уроку:

- Помаранчева — на уроці мені дуже сподобалося.
- Зелена — на уроці мені сподобалося.
- Синя — на уроці мені не сподобалося [32].

Добір слів до кожної букви слова

Учні створюють слова чи фрази до кожної букви ключового слова, пов'язаного з темою уроку. Наприклад, слово «урок»:

- У — унікальний,
- Р — розвиваючий,
- О — організований,
- К — корисний.

Опишіть урок за допомогою прикметників

Учням пропонується охарактеризувати урок, підбираючи прикметники, які найкраще описують їхні враження.

Гра «Загадкова торбинка»

Учитель використовує торбинку, в якій знаходяться смужки паперу з прикметниками. Учні по черзі дістають смужки, зачитують прикметники та називають предмет або явище, яке з ними асоціюється. Наприклад:

- Рідна, лагідна, найдорожча... (мама).
- Цікава, нова, улюблена... (книга).

Асоціативний куш

Учні створюють асоціативні ряди до поняття, яке вивчається (наприклад, "зима" – холодна, сніжна, біла).

«Сенкан»

Поетична форма для підсумку теми.

Алгоритм складання сенкану:

1. Тема (1 іменник);
2. Опис (2 прикметника);

3. Дія (3 дієслова);
4. Ставлення (фраза з 4-х слів);
5. Узагальнення.

Такий вид роботи краще використовувати на етапі закріплення матеріалу. Ефективний цей прийом на уроках укр.мови, я досліджую світ, літ. читання. Але немає він застосування на уроках математики.

Стратегія «Кубування»

Ця методика базується на використанні куба, на гранях якого записані завдання або вказівки. Учням пропонується висловити свої думки на запропоновану тему, виконуючи завдання з кожної грані куба.

Приклад кубування:

1. **Лексичне значення слова:** Ведмідь — дика кошлата тварина, що мешкає у лісі, зимує у барлозі, любить мед.

2. **Походження слова:** Ведмідь означає «той, хто їсть мед», медоїд.

3. **Синоніми:** Ведмідь — клишоногий, топтигін, ведмежа.

4. **Словосполучення:**

○ Прикметники: великий, крупний, клишоногий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий.

○ Дії: побачити, зустріти, вислідити.

○ Звуки: реве, ричить, смокче (лапу), спить.

5. **Фразеологізми:**

○ «Ведмідь на вухо наступив» (немає музичного слуху).

○ «Ведмежа послуга».

Стратегія «Дискусія»

Методика організації дискусій дозволяє розв'язувати проблеми через самовираження, навчати аналізувати ситуації, добирати переконливі аргументи та розвивати комунікативні навички. Дебати стимулюють критичне мислення та формують уміння обґрунтовувати власну позицію.

Стратегія «Метод прес»

Метод прес спрямований на формування та відстоювання власної точки зору за допомогою чіткої структури висловлювання.

Етапи методу прес:

1. **Висловлюємо свою думку:** «Я вважаю...».
2. **Обґрунтовуємо причину своєї точки зору:** «Тому що...».
3. **Наводимо приклади або додаткові аргументи:** «Наприклад...».
4. **Робимо висновок:** «Отже...» або «Таким чином...».

«Ромашка Блума». «Ромашка» складається з шести пелюсток, кожна з яких містить певний тип запитання. Таким чином, шість пелюсток – шість запитань:

1. **Прості питання:** Наприклад: "Що?", "Де?", "Як?".
2. **Уточнюючі питання:** Наприклад: "Наскільки я зрозумів...?".
3. **Інтерпретуючі питання:** Наприклад: "Чому?".
4. **Практичні питання:** Наприклад: "Як ми можемо...?".
5. **Оціночні питання:** Наприклад: "Чим це краще або гірше?".
6. **Творчі питання:** Наприклад: "Що буде, якщо...?".

Стратегія Fishbone («Риб'яча кістка» або «Скелет риби»). Ця методика базується на використанні схематичної діаграми, яка візуально нагадує скелет риби. Стратегія дозволяє провести структурований аналіз проблеми, визначити її основні причини та наслідки, а також зробити обґрунтовані висновки. Модель включає такі елементи:

1. **Голова:** Тема, питання або проблема, що підлягає аналізу.
2. **Верхні кістки:** Причини, прояви проблеми, думки, які пов'язані з поставленим питанням.
3. **Нижні кістки:** Факти, що підтверджують або спростовують проблему, а також її наслідки.
4. **Хвіст:** Висновки та відповіді на поставлене питання [32].

«Вчора і сьогодні» Наприкінці дня учням пропонується згадати свої вчорашні досягнення: які успіхи вони здобули, чого змогли досягти. Далі діти порівнюють їх із тим, що вдалося зробити сьогодні. Вони аналізують зміни,

які відбулися, і описують свої емоції від позитивних результатів. Такий підхід дозволяє усвідомити прогрес і мотивує до подальшого розвитку.

«Хороші вчинки» Учням дається завдання записати три гарні вчинки, які вони зробили протягом останнього тижня. Згодом завдання ускладнюється: спочатку пропонується обмежитися шкільними подіями, а пізніше – лише успіхами в навчанні. Після виконання вправи діти зачитують свої записи вголос, а однокласники мають висловити їм похвалу за їхні добрі дії.

«Сходинок успішного учня» Ця вправа допомагає вчителю зрозуміти, які предмети найбільше цікавлять учнів. Кожному роздаються картки із зображенням сходинок, на яких зазначені навчальні предмети. Учні розташовують предмети у порядку від найбільш улюбленого та важливого, на їхню думку. Після виконання завдання вибір обговорюється, що дозволяє вчителю враховувати інтереси дітей у процесі навчання.

«Хочу бути» На дошці розміщуються картки з різними рисами характеру та якостями. Учням пропонується по черзі обрати рису, якої, на їхню думку, їм не вистачає. Серед запропонованих варіантів – «розумний», «слухняний», «чесний», «наполегливий», «допомагати іншим», «старанний», «доброзичливий», «вихований» та інші [2].

Використання зазначених вправ сприяє таким позитивним змінам у поведінці та ставленні учнів:

- Зростає інтерес до навчання.
- Розвивається здатність до пошукового мислення.
- Зникає страх помилитися.
- Формується прагнення глибше зрозуміти навчальний матеріал.
- Учні починають брати відповідальність за власне навчання.
- З'являється бажання самостійно здобувати знання.
- Поліпшуються навички роботи в парах і групах.

Інтерес є важливим чинником, що сприяє успіху в навчанні й вихованні. Його формування є необхідною умовою для досягнення якісних результатів. Розвиток інтересу до навчання залежить від створення сприятливих умов для

формування мотивації в учнів. Виконання цих умов допомагає учням розвивати стійкий інтерес до навчальних предметів, формувати позитивне ставлення до освітньої діяльності, розвивати волюві якості, стимулювати творчість і самостійність, а також успішно вирішувати проблемно-пошукові завдання [32].

Отже, використання запропонованого психолого-педагогічного інструментарію дозволяє вчителю не тільки створювати умови для становлення особистості учня та пізнання власного «Я», але й значно підвищувати рівень мотивації дитини.

2.3. Методичні рекомендації формування мотивації до навчання у молодших школярів

Дуже важливо розвивати мотивацію в учнів до учіння ще з перших днів перебування дитини в школі. Як це зробити так, щоб стати для дитини справжнім другом і наставником? Як врахувати всі особливі потреби учня? Як зробити навчальний процес оптимальним та результативним для всіх учнів класу?

Пропонуємо вам практичні поради для розвитку мотивованості навчання дітей:

На підготовчому етапі уроку дотримуйтесь таких рекомендацій щодо підвищення навчальної мотивації:

1. Створіть емоційно-психологічно сприятливу атмосферу шляхом організації довіри між вами та учнями, а також налагодження позитивних міжособистісних взаємин у класі.

2. Не нав'язуйте навчальні цілі. Разом з учнями послідовно опрацюйте різні типи цілей – близькі, перспективні, прості й складні. Головне, щоб цілі були досяжними.

3. Вибирайте демократичний стиль спілкування, заохочуючи діалог і обмін думками.

4. Проявляйте позитивну взаємодію: привітання, увага поглядом, посмішка, кивок головою – ці прості дії створюють атмосферу підтримки.

5. **Використовуйте хвилинки релаксації**, щоб допомогти учням зняти напругу перед навчальним процесом.

На основному етапі уроку дотримуйтесь таких рекомендацій:

1. **Ставте запитання, які підкреслюють новизну, важливість і значущість теми.** Це спонукатиме учнів до зацікавленості.

2. **Створюйте проблемні ситуації**, що заохочують активну пізнавальну діяльність, аналіз і пошук рішень.

3. **Використовуйте ігри, вправи, технічні засоби та мультимедійні технології**, які урізноманітнюють процес навчання.

4. **Використовуйте постійні і цілеспрямовані вправи і завдання з розвитку якостей, що лежать в основі пізнавальних здібностей:** увагу, пам'ять, мислення, уяву, швидкість реакції.

5. **Дотримуйтесь відповідності навчальних завдань віковим обмеженням і наявності в них рівня оптимальної складності.**

6. **Пов'язуйте новий матеріал із уже засвоєним**, щоб підвищити інтерес учнів.

7. **Проводьте фізкультхвилинки та елементи психогімнастики**, щоб стимулювати активність і вираження емоцій через рух.

На етапі закріплення й перевірки знань застосовуйте:

1. **Акцентуйте увагу на успіхах учнів**, звертайте увагу на динаміку розвитку вмінь і навичок кожного

2. **Використовуйте групові форми роботи:** парну перевірку, взаємоперевірку, сигнальні гуртки, розповідь завдання один одному.

3. **Акцентуйте увагу в разі невдачі не на помилку, а на нестачі докладених зусиль**, при цьому даючи дитині зрозуміти, що загальний рівень розвитку її здібностей досить високий, щоб упоратися із цим завданням.

4. **Виявляйте з учнями причин помилок і шляхів їх виправлення.**

5. **Мотивуйте учнів рухатися вперед**, акцентуючи увагу на їхніх успіхах та досягненнях [5].

Способи організації групової навчальної діяльності учнів:

1. Однорідна групова діяльність: усім групам, на які поділений клас, пропонуйте одне й те саме завдання.

2. Диференційована групова діяльність: різним групам у класі пропонуйте виконати різні завдання. Диференціація може здійснюватися за рівнем складності завдань або за їх кількістю.

3. Кооперативна групова діяльність: кожна група працює над виконанням частини спільного для всього класу завдання. Така робота обов'язково завершується представленням, колективним обговоренням, захистом виконаних завдань. Головні підсумки такого обговорення стають спільним надбанням і записуються всіма присутніми на уроці.

4. Парна навчальна діяльність відбувається у групах мінімально го складу – із двох учнів.

5. Інколи виконання групового завдання потребує розподілу навчальної роботи між її виконавцями. Тоді кожен член групи здійснює частину спільного завдання, і таку навчальну діяльність можна назвати індивідуально-груповою. Її підсумок оцінюють і обговорюють спочатку в групі, а вже потім виносять на розгляд усього класу спільно з учителем [31].

Для успішнішого формування мотивації необхідно також вести спостереження за розвитком пізнавальних інтересів учнів на уроках по декількох критеріях:

- зосередженість уваги, захопленість процесом діяльності;
- прагнення за власним бажанням брати участь в обговоренні питань;
- прагнення з'ясувати незрозуміле;
- активність протягом усього уроку;
- доповнення, виправлення відповідей товаришів;
- постановка запитань учителю та товаришам;
- адекватність реакцій на успіх, на невдачу тощо.

Загальні рекомендації вчителю щодо **формування мотивації до навчання у молодших школярів:**

1. Встановлюйте, підтримуйте та відновлюйте стосунки з учнями. Чим міцніші стосунки, тим краще ви розумієте своїх вихованців і зможете ефективніше допомагати їм у складних ситуаціях.

2. Навчайте, а не замінюйте батьків. Молоді спеціалісти часто прагнуть виконати роботу замість батьків, однак це може призвести до швидкого вигорання та втрати віри у власні сили.

3. Ретельно готуйтеся до уроків. Добре підготовлені матеріали допоможуть вам методично правильно організувати навчальний процес.

4. Оптимізуйте робоче місце учня. Зведіть до мінімуму фактори, які відволікають дитину, і забезпечте комфортні умови для роботи.

5. Детально вивчайте нормативні документи. Це дозволить вам діяти в межах освітніх стандартів і вимог.

6. Не бійтеся експериментувати та імпровізувати. Діти можуть поставити несподівані запитання чи поводитися незвично, але це чудова можливість проявити свою професійність.

7. Не здавайтеся, вірте в себе і своїх учнів. Діти відчувають, коли вчитель зневірився, і це може негативно вплинути на їхню мотивацію. Ваш позитивний настрій і впевненість здатні зарядити клас.

Що потрібно робити, щоб умови, створенні вчителем були дієвими:

1. Підготувати карточки - підказки з алгоритмом дій (наприклад, підготовка до уроків) це сприяє розвитку навички самообслуговування, а отже, дитина буде більш зібраною на уроці і не буде відволікатися.

2. Застосування вправ на розвиток вміння, що допоможуть подолати стреси. Дуже часто дитина імпульсивно, бурхливо реагує на звичайні вчинки однокласників, чи навіть власні невдачі. Саме такі вправи сприятимуть розвитку вміння контролювати свої дії в стресових ситуаціях - і як наслідок мотивація до навчання дитини буде лише зростати.

3. Під час занять розвивати зорове, слухове, тактильне сприйняття за допомогою гри. На уроках практикуємо використання видозмінених завдань, які відповідають темі уроку, рівню знань дитини та рівню підтримки.

Це допомагає працювати в звичайному режимі з дитиною на уроці. Адже дуже часто завдання бувають або ж нецікавими, як наслідок - дитина не має бажання виконувати завдання, втрачає інтерес до пізнання, через невдачі і успішність дитини знтжується.

Авторські поради та вправи, розроблені методи роботи, допоможуть краще організувати освітній процес, який сприятиме створенню всіх необхідних умов для розвитку рівня мотивованості учня.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи другий розділ, можна зазначити що результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість молодших школярів демонструють середній рівень мотивації, який характеризується тим що діти старанно виконують завдання вчителя, але не проявляють себе у виконанні додаткових завдань, не прагнуть здобувати знання самостійно, вважають за краще отримувати їх в готовому вигляді. У таких школярів у меншій мірі сформований пізнавальний мотив. Лише у третини молодших школярів домінує навчальна мотивація. Це свідчить про недостатній рівень сформованості мотивації до навчальної діяльності у молодших школярів, що ускладнює формування позитивної орієнтації на навчання. Отримані дані підкреслюють необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку та формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів шляхом використання ефективного психолого-педагогічного інструментарію.

Аналіз наукових джерел і практичні спостереження дали змогу визначити комплекс психолого-педагогічних інструментів, спрямованих на формування мотивації до навчання. До них належать методи активізації пізнавальної діяльності, ігрові та творчі завдання, використання проблемного навчання, створення ситуації успіху, організація рефлексійної діяльності. Ці інструменти враховують вікові особливості учнів і сприяють формуванню їхнього інтересу до навчання, розвитку самостійності й позитивного ставлення до освітнього процесу.

З урахуванням стандартів та цілей НУШ розроблено рекомендації для педагогів, спрямовані на підвищення мотивації до навчання у молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи дослідження, можна зазначити, що формування мотивації до навчання у молодших школярів є ключовим аспектом сучасного освітнього процесу, який сприяє розвитку особистості, соціалізації та пізнавальної активності дитини. Сучасні вимоги концепції НУШ акцентують увагу на необхідності створення умов для розвитку не лише навчальних, але й соціальних, ігрових, позиційних та інших мотивів, які забезпечують всебічний розвиток учнів.

У ході дослідження було визначено, що мотивація до навчання молодших школярів формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. Встановлено, що більшість дітей демонструють середній рівень мотивації, який характеризується виконанням основних завдань без прояву самостійності у пізнанні. Лише третина учнів має домінуючий навчальний мотив, що підтверджує актуальність цілеспрямованої роботи над формуванням пізнавального інтересу.

Особливо важливим аспектом дослідження стало визначення психолого-педагогічного інструментарію, спрямованого на підвищення мотивації до навчання. Було підтверджено ефективність використання інтерактивних методів, ігрових форм, творчих завдань, проблемного навчання та створення ситуацій успіху. Ці методи стимулюють інтерес до навчання, сприяють формуванню самостійності, критичного мислення та позитивного ставлення до освітнього процесу.

З урахуванням вимог концепції НУШ розроблено практичні рекомендації для педагогів, які спрямовані на створення мотиваційного середовища. Основними принципами цих рекомендацій є забезпечення емоційно сприятливого клімату в класі, врахування індивідуальних особливостей учнів, використання диференційованих завдань та особистісно орієнтованого оцінювання.

Дослідження підтверджують, що розвиток мотивації до навчання у молодших школярів є багатограним процесом, який поєднує педагогічну

майстерність із врахуванням психологічних особливостей дитини. Запропоновані методи та підходи можуть слугувати ефективним інструментом для організації сучасного освітнього процесу, що забезпечує розвиток ключових компетентностей учнів, таких як самостійність, відповідальність, пізнавальний інтерес, критичне мислення та здатність до адаптації у змінюваних умовах світу.

Отже, сьогодення вимагає впровадження інноваційних підходів до організації навчального процесу, спрямованих на формування активної, відповідальної та всебічно розвиненої особистості, здатної ефективно діяти в умовах сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 42–45. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.
2. Білик В. М. Інформаційні технології і системи : навч. посіб. / В. М. Білик, В. С. Костирко. – Київ : Центр навч. л-ри , 2006. – 232 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
4. Варченко Н. С. Розвиток мотивації молодших школярів. Англійська мова та література. 2013. № 16-18. С. 2–5.
5. Волянюк А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Том 1. № 27. С. 241-245.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
7. Гончарук П. А. Психологія навчання. К. : Вища шк., 1985. 142 с.
8. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
9. Дєдов О. Діагностика готовності дітей до школи. Хотин: Ранок, 2014. 194 с.
10. Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О. В. Вікова і педагогічна психологія. Київ: Каравела, 2008. 400 с.
11. Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О. В., Загальна психологія. Київ: Каравела, 2008. 640 с.
12. Еріксон, Е. (1998). 8 стадій психосоціального розвитку. URL: <https://psychologer.com.ua/8-stadiy-psykhosotsialnoho-rozvytku-za-erikom-eriksonom/>
13. Заброцький М. М. Педагогічна психологія. Київ: МАУП, 2000. 100 с.

- 14.** Заєць В.С. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів, як психолого-педагогічна проблема. Сучасні досягнення вітчизняних вчених в галузі педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, Україна, 6-7 березня 2020 р). 2020. Ч.1. С. 71–74.
- 15.** Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. К. : Либідь, 2002. 304 с
- 16.** Зязюн І. А. Мотивації і мотиви людської поведінки // Початкова школа. 1994. № 6. С. 6–9.
- 17.** Ігрові форми навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів // Математика в школах України. 2007. № 16/18. С. 2–9.
- 18.** Казьмін В. Проблема формування мотивації у навчальній діяльності. Завуч. 2004. № 5. С 9–12.
- 19.** Канюк С. С . Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2002. 248 с.
- 20.** Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів. Київ: Рад. школа, 1982. 128 с
- 21.** Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. Соціальна психологія. 2008. №6 (32). С. 70–77.
- 22.** Козігора М. А. Особливості розвитку та динаміки мотивів навчальної діяльності молодших школярів. Молодий вчений. 2018. № 12.1 (64.1). С. 36–39.
- 23.** Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
- 24.** Кочарян О. С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб.» Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т», 2011. 40 с.
- 25.** Лала С. Формування мотиваційного компонента навчальної діяльності як засіб створення ситуації успіху. Сільська школа України. 2007. № 9. С. 15–18.

26. Листопад О. Феномен творчості: мотивації творчої діяльності та особистісні риси творців. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. №2. 2011.

27. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. Соціальна психологія. 2006. № 2 (16). С. 134–141.

28. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: Форум. 2000. 543 с.

29. Малихіна О. В. Мотивація учіння молодших школярів. Київ: Навчальна книга, 2002. 304 с.

30. Малихіна О. В. Актуальність проблеми виховання мотивації учіння молодших школярів у контексті гуманізації освіти // Вісник Миколаївського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. Миколаїв, 2002. С. 342.

31. Методика навчання української мови в початковій школі : навч. посіб. / ред.: М. С. Вашуленко. Київ . : Літера, 2011. 367 с. <http://surl.li/rqzfbf>

32. Мотивація навчальної діяльності учнів початкових класів <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-atestaciyu-motivaciya-navchalno-diyalnosti-uchniv-pochatkovih-klasiv-337360.html>

33. Національна доктрина розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

34. Новик І. В. (2019). *Формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів засобами ігрових технологій*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27686/1/I_Novyk_MV_5_2019.pdf

35. Овсянецька Л. П. Мотиваційна основа творчості. Філософія, соціологія, психологія: зб. наук. праць. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч 2. С. 23–30.

36. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики. Київ: Освіта України, 2005. Т. 2. 504 с

37. Парфілова С., Панкратова А. Сутність та структура мотивації // Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти: матер. Всеукраїнської науковопрактичної конференції (26–27 листопада 2020 року., Бердянський державний педагогічний університет). Бердянськ, 2020. С. 215–217. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/Materialy_konferentsii_2020.pdf#page=215

38. Парфілова С. Л. Мотивація як категорія дидактики. Педагогічні науки: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. С. 58–65.

39. Парфілова С. Л. Мотивація навчальної діяльності: ретроспективний аналіз // Педагогічні науки : зб. наук. праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. Ч. II. С. 113–120.

40. Парфілова С. Л. Особливості формування пізнавальної мотивації учнів початкової школи. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка». 2006. № 3. С. 88–90.

41. Педагогічний словник / ред. кол.: М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. М. Д. Ярмаченко. К.: Пед. думка, 2001. 516 с

42. Посібник для вчителя початкових класів. /Укладач Г.О. Яковенко, вчитель початкових класів, зош № 5 – Маріуполь, 2019 рік./ <https://naurok.com.ua/priyomi-motivaci-v-strukturi-suchasnogo-uroku-141876.html>

43. Практичні поради щодо формування в учнів мотивації до навчання https://osnova.com.ua/praktichni-poradi-schodo-formuvannya-v-uchniv-motivatsii-do-navchannya/?srsltid=AfmBOopTTWVy0O4QhIikyJrTZQ0lMH_EkC8vatYRCCvCpGeoZRSyoAXU

44. Присенко В. Мотивація до навчання. Завуч. 2011. № 6. С. 21–22.

- 45.** Приходько Ю. О. Розвиток мотиваційної сфери молодшого школяра. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 31. С. 140–146.
- 46.** Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ: Каравела, 2012. 328 с
- 47.** Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- 48.** Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. К. : Вища шк., 1982. 215 с
- 49.** Руда Н. Л. Врахування мотиваційних теорій як основа ефективного навчання. Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–11 лист. 2004 р.). Київ : Наук.-метод. центр вищої освіти МОН України, 2005. С. 171–178.
- 50.** Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2002. С. 69.
- 51.** Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : [підруч. для вищ. навч. закл.] / О.Я. Савченко. – 2-ге вид. – К. : Грамота, 2013. – 504 с.
- 52.** Савчин М. В. Вікова психологія. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2001. 287 с.
http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/890/Savchin.pdf
- 53.** Сопільник А. А. (2022). *Використання інноваційних технологій для формування ключових компетентностей учнів початкової школи.* Краматорськ: Краматорська ЗОШ І–ІІІ ступенів №10. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-innovaciynih-tehnologiy-dlya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-370676.html>
- 54.** Столяренко О.Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
- 55.** Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Академвидав, 2006. 560 с. С. 86–87.

- 56.** Формування мотивації учнів до навчання [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-74325621/74325621>
- 57.** Формування мотивації учнів до навчання. Коломієць Н. Інтерактивні технології в особистісно орієнтованій освіті учнів початкових класів. Відкритий урок. 2010. №17-18, вересень. С. 12–15.
- 58.** Формування та корекція мотивації учіння молодших школярів.
<https://naurok.com.ua/formuvannya-ta-korekciya-motivaci-uchinnya-molodshih-shkolyariv-igri-i-vpravi-yaki-spriyayut-pokraschennyu-motivaci-navchannya-4632.html>
- 59.** Чорней І.Д. Психологічні аспекти розвитку мотивації молодшого школяра у навчальному процесі. Нова педагогічна думка. 2014. № 4 (80). С. 165–166.
- 60.** Шарко В. Д. Форми організації навчальної діяльності учнів з фізики : метод. посібник. Херсон : Вид-во ХНТУ, 2008. 176 с.
- 61.** Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
- 62.** Шляхи формування мотивації до навчання [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://ru.calameo.com/read/0012890684475be96a969>
- 63.** Шукалова О. С. Розвиток пізнавального інтересу у структурі пізнавальної мотивації молодшого школяра. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Харків: ХНПУ, 2013. № 46. Т. 2. С. 277–284.
- 64.** Щербакова, І. М., Пантюх, М. Ю. Теоретичні засади дослідження мотивації досягнень. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, 2017. № 144. С. 251–254.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Оцінка рівня шкільної мотивації» Н. Лусканової

Процедура проведення

Методика може застосовуватися як для індивідуальної діагностики учня, так і для групового тестування. Існує два можливі підходи до використання анкети:

1. Експериментатор зачитує запитання вголос, озвучуючи варіанти відповідей, а діти письмово фіксують той варіант, який їм підходить.
2. Учням роздаються надруковані анкети для самостійного читання, і вони позначають обрані відповіді.

Кожен із варіантів має свої особливості. Перший підхід може викликати певну нещирість відповідей через наявність дорослого, що ставить запитання, та відповідний соціальний тиск. Другий підхід дозволяє отримати більш правдиві відповіді, однак він менш ефективний для учнів початкових класів, зокрема першокласників, які ще мають труднощі з читанням.

Інструкція для групової роботи: «Будь ласка, уважно прочитайте запитання та виберіть один із запропонованих варіантів відповідей. Позначте літеру обраної відповіді у бланку».

Стимульний матеріал методики

1. Тобі подобається у школі?
  - а) не дуже
  - б) подобається
  - в) не подобається
2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи чи тобі часто хочеться залишитись вдома?
  - а) частіше хочеться залишитися вдома
  - б) буває по різному
  - в) йду з радістю

3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу необов'язково приходити всім учням, ти пішов/ла би?

- а) не знаю
- б) залишився/лась б вдома
- в) пішов/ла би до школи

4. Тобі подобається, коли у вас скасовують якісь уроки?

- а) не подобається
- б) буває по різному
- в) подобається

5. Ти хотів/ла би, щоб тобі не задавали домашніх завдань?

- а) хотів/ла би
- б) не хотів/ла би
- в) не знаю

6. Ти хотів/ла би, щоб у школі залишилися лише перерви?

- а) не знаю
- б) не хотів/ла би
- в) хотів/ла би

7. Ти часто розповідаєш про школу батькам?

- а) часто
- б) рідко
- в) не розповідаю

8. Ти хотів/ла би, щоб у тебе був менш суворий учитель?

- а) точно не знаю
- б) хотів/ла би
- в) не хотів/ла би

9. У тебе в класі багато друзів?

- а) мало
- б) багато
- в) немає друзів

10. Тобі подобаються твої однокласники?

- а) так
- б) не дуже
- в) ні

Обробка результатів

Відповіді на запитання анкети розташовані у випадковому порядку, тому для спрощення оцінки може бути використаний спеціальний ключ. У результаті підраховується набрана кількість балів.

№	Бал за варіант «а»	Бал за варіант «в»	Бал за варіант «с»
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	1
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Інтерпретація результатів

Високий рівень (25–30 балів): Учні з високим рівнем мотивації із задоволенням відвідують школу та активно залучаються до навчального процесу. Вони проявляють інтерес до кожного уроку, прагнуть досягти найкращих результатів, старанно виконують завдання вчителя та демонструють ініціативу у самостійному пізнанні нового. Їх відрізняє високий рівень відповідальності, сумлінність та чітке дотримання шкільних вимог. Діти з таким рівнем мотивації часто засмучуються через незадовільні оцінки, а їхні малюнки на шкільну тематику зазвичай зображають уроки, навчальні матеріали або вчителя біля дошки.

Середній рівень (20–24 бали): Діти зі середнім рівнем мотивації успішно виконують базові завдання навчального процесу, однак рідко проявляють ініціативу у виконанні додаткових або творчих завдань. Вони віддають перевагу отриманню готової інформації та демонструють достатню,

але не вищу від середньої зацікавленість до навчання. У малюнках на шкільну тематику такі діти часто зображають навчальні ситуації, але їхня залежність від вчителя та зовнішніх вимог помітно нижча. Такий рівень мотивації є типовим для більшості учнів початкових класів.

Зовнішній рівень мотивації (15–19 балів): Учні з таким рівнем навчальної мотивації позитивно ставляться до школи, але їх більше цікавить позаурочна діяльність та соціальні аспекти навчання. Вони люблять спілкуватися з однокласниками та вчителями, радіють можливості бути частиною шкільного середовища, цінують шкільні атрибути (портфелі, зошити, форму). Однак пізнавальні мотиви у них недостатньо сформовані, і навчальний процес не є для них пріоритетом. У малюнках такі діти зазвичай відтворюють позанавчальні моменти шкільного життя.

Низький рівень (10–14 балів): Ці діти часто неохоче відвідують школу, можуть пропускати заняття, а під час уроків займаються сторонніми справами або бешкетують. Вони відчують значні труднощі у навчальній діяльності та мають проблеми з адаптацією до шкільного середовища. У малюнках на шкільну тематику вони здебільшого зображують ігрові сюжети, лише побічно пов'язані зі школою.

Негативний рівень (менше ніж 10 балів): Учні з негативним ставленням до школи стикаються з серйозними труднощами у навчанні та соціальній адаптації. Школа сприймається ними як вороже середовище, перебування в якому викликає стрес і дискомфорт. Вони часто демонструють агресивну поведінку, відмовляються від виконання завдань і дотримання шкільних правил. Молодші діти можуть плакати, проситися додому або проявляти нервово-психічні розлади. У їхніх малюнках часто відсутня шкільна тематика, натомість відображаються індивідуальні інтереси та емоційний стан дитини.

Додаток Б

Методика вивчення мотивації в першокласників (за М. Гінзбург)

Для шестирічних дітей найхарактернішими є такі мотиви:

- навчально-пізнавальний мотив (заснований на пізнавальній потребі);
- широкі соціальні мотиви, підґрунтям яких є розуміння суспільної необхідності навчання;
- позиційний мотив (пов'язаний із прагненням посісти нове місце у взаєминах з оточуючими);
- зовнішні мотиви щодо самого навчання (наприклад, підпорядкування вимогам дорослих та ін.);
- ігровий мотив, неадекватно перенесений на нову навчальну сферу;
- мотив здобуття високої оцінки.

В основі методики – принцип персоніфікації мотивів. Дітям пропонують послухати невелику оповідь, у якій кожний із досліджуваних мотивів є особистою позицією одного з персонажів. Методика індивідуальна.

Інструкція

Вчитель. Зараз я прочитаю тобі оповідь. Хлопчики (дівчатка) розмовляли про школу. Перший хлопчик (дівчинка) сказав (сказала): «Я піду до школи тому, що мене мама примушує. А якби не мама, я б до школи не ходив (не ходила)». (Учитель демонструє картинку, що характеризує зовнішній мотив.)

Другий хлопчик (дівчинка) запевнив (запевнила): «Я піду до школи тому, що мені подобається вчитися, готувати домашні завдання. Навіть якби

школи не існувало, я б однаково вчився (вчилася)». (Демонструємо учням картинку, що характеризує навчальний мотив.)

Третій хлопчик (дівчинка) зауважив (зауважила): «Я хотів би (хотіла б) піти до школи тому, що там весело й багато школярів, з яким можна гратися». (Учитель демонструє картинку, що характеризує ігровий мотив.)

Четвертий хлопчик (дівчинка) повідомив (повідомила): «Я піду до школи тому, що я дорослий (доросла). У школі я почуватимуся таким (такою), а в садочку я почувуюся дитиною». (Демонструємо картинку, що характеризує позиційний мотив.)

П'ятий хлопчик (дівчинка) сказав (сказала): «Я прагну піти до школи тому, що потрібно вчитися. Без навчання жодної справи не зробиш, а навчишся — можеш стати будь-ким, здійснити свою мрію». (Демонструємо картинку, що характеризує соціальний мотив.)

Шостий хлопчик (дівчинка) запевнив (запевнила): «Я прагну ходити до школи, щоб отримувати відмінні оцінки». (Демонструємо картинку, що характеризує мотив оцінки.)

Після прочитання оповіді вчитель ставить дитині такі запитання:

- Хто з них правий? Чому?

- З ким із них ти хотів би вчитися? Чому?

Діти послідовно тричі обирають відповіді. Якщо їх зміст дитині недостатньо зрозумілий і прозорий, їй нагадують оповідь, знову показують відповідні картинки.

Обробляння результатів

Відповіді дитини (обрання дитиною конкретної картинки) експериментатор занотовує у таблицю й оцінює:

- зовнішній мотив — 0 балів;
- навчальний мотив — 5 балів;
- позиційний мотив — 3 бали;
- соціальний мотив — 4 бали;
- мотив оцінки — 2 бали;
- ігровий мотив — 1 бал.

Необхідно підрахувати, скільки балів отримано окремо за кожним мотивом. Контрольний вибір збільшує кількість балів відповідного вибору.

Мотивацію навчання, що домінує, діагностують за найбільшою кількістю балів. Водночас дитина може керуватися й іншими мотивами. Про несформованість мотивації свідчить відсутність переваг, тобто різне ставлення до навчання в різних ситуаціях.